

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ДОНБАСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

**КАФЕДРА ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ІСТОРІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

РЕКОМЕНДОВАНО до захисту
Протокол засідання кафедр
вітчизняної та зарубіжної історії
та психології
13.11.2024 № 4/1-П

Солоннікова Єлизавета Віталіївна

Кваліфікаційна робота

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ
ПРОЦЕСІВ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ**

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 014 Середня освіта
галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
освітньо-професійної програми Середня освіта
(Історія). Психологія

Наукові керівники:
доктор філософії
Разумова О.Г;
к.пол.н., доцент
Волвенко Н.М.

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Дослідження зосереджене на вивченні психолого-педагогічних умов розвитку когнітивних процесів (мислення, пам'яті, уяви, уваги) учнів на уроках історії. Актуальність роботи обумовлена необхідністю адаптації освітніх методів до сучасних вимог, що враховують особливості розвитку когнітивних процесів школярів. У роботі розглянуті теоретичні аспекти когнітивного розвитку та їх роль у формуванні пізнавальних здібностей учнів. Особлива увага приділена методам викладання історії, які активізують когнітивні процеси учнів. Проведено експериментальне дослідження, яке дозволило оцінити вплив різних педагогічних підходів на розвиток цих процесів та ефективність засвоєння історичних знань. Наукова новизна роботи полягає в інтеграції психологічних і педагогічних підходів до дослідження когнітивного розвитку учнів на уроках історії. Практичне значення роботи полягає в розробці рекомендацій для вчителів, спрямованих на оптимізацію навчального процесу та покращення розвитку когнітивних здібностей учнів.

ABSTRACT

The research focuses on studying the psychological and pedagogical conditions for the development of cognitive processes (thinking, memory, imagination, attention) in students during history lessons. The relevance of the work is determined by the need to adapt educational methods to modern requirements, taking into account the peculiarities of students' cognitive process development. The paper discusses the theoretical aspects of cognitive development and their role in shaping students' cognitive abilities. Special attention is given to history teaching methods that activate students' cognitive processes. An experimental study was conducted to assess the impact of different pedagogical approaches on the development of these processes and the effectiveness of historical knowledge acquisition. The scientific novelty of the work lies in the integration of psychological and pedagogical approaches to studying cognitive development in students during history lessons. The practical significance of the work is in the development of recommendations for teachers aimed at optimizing the educational process and improving the development of students' cognitive abilities.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІ ШКОЛЯРІВ	9
1.1. Проблема когнітивних процесів у психології.....	9
1.2. Вікові аспекти розвитку когнітивних процесів у школярів	16
РОЗДІЛ 2. РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРІЇ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	26
2.1. Сучасної теорії та практики навчання історичних дисциплін.....	26
2.2. Використання історичного контенту щодо розвитку когнітивних процесів школярів.....	36
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У ШКОЛЯРІВ	41
3.1. Методика впровадження інтерактивних методів навчання на уроках історії	41
3.2 Психокорекційна програма розвитку когнітивних процесів у школярів	45
РОЗДІЛ 4. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	53
4.1. Методи і процедура експериментального дослідження.....	53
4.2 Аналіз розвитку когнітивних процесів школярів на уроках історії.....	57
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність роботи визначається кількома ключовими аспектами. По-перше, сучасна освіта стикається зі швидким розвитком технологій та змінами у суспільстві, що вимагає адаптації навчальних методів для забезпечення школярів не лише знаннями, але й навичками критичного мислення, аналізу та синтезу інформації. По-друге, історія як навчальна дисципліна має великий потенціал для розвитку когнітивних процесів, таких як пам'ять, мислення, уява, мовлення та увага. Викладання історії може сприяти розвитку цих когнітивних процесів, якщо здійснюється з урахуванням психолого-педагогічних умов. По-третє, використання інтерактивних та інноваційних методів навчання, таких як проектне навчання, ігрові методи, дебати та дискусії, сприяє залученню учнів та розвитку їхніх когнітивних здібностей. По-четверте, урахування психолого-педагогічних особливостей учнів з різними освітніми потребами дозволяє створити сприятливі умови для їхнього розвитку, що є важливим аспектом інклюзивної освіти. По-п'яте, вивчення історії сприяє формуванню у школярів громадянської позиції, патріотизму та розуміння історичних процесів, що важливо для виховання свідомих громадян, які можуть критично оцінювати минуле і будувати майбутнє. По-шосте, дослідження психолого-педагогічних умов розвитку когнітивних процесів може допомогти вдосконалити методику викладання історії, зробити її більш ефективною та адаптованою до потреб сучасних учнів. Таким чином, робота зосереджена на важливих аспектах сучасної освіти і має потенціал для значного впливу на педагогічну практику та розвиток школярів.

Теоретичні та методичні аспекти розвитку мислення розглянуті у наукових роботах П. Гальперіна, Р. Грановської, К. Гуревич, Р. Немова. Психолого-педагогічні інструменти розвитку мислення та закономірності формування мисленнєвих якостей школярів аналізувалися у працях Т. Богданової, В. Дружиніна, Л. Обухової, Т. Яновської та інших. Дослідженням пам'яті займалися такі науковці, як П. Зінченко, А. Смірнов, Г. Ебінгауз, А. П'єрон, А. Йост. Аналіз концептуальних проблем уяви був предметом розгляду Т. Баришевої, К. Роджерса та інших.

Сучасні дослідження у галузі когнітивної психології приділяють увагу проблемам індивідуальних особливостей когнітивного мислення та ілюзій мислення.

Однак, незважаючи на велику кількість досліджень у цій області, наукова література недостатньо освітлює питання розвитку мислення, пам'яті, уваги та уваги учнів під час вивчення історії.

Мета дослідження – теоретичним та емпіричним шляхом виявити психолого-педагогічні умови розвитку когнітивних процесів школярів на уроках історії.

В основу дослідження було покладено **припущення** про те, що розвиток когнітивних процесів (мислення, увага, пам'ять, увага) школярів обумовлений дією низки психолого-педагогічних чинників, серед яких ми виділяємо використання інтерактивних методів навчання на уроках історії та психолого-педагогічну підтримку школярів.

Відповідно до встановленої мети та висунутої гіпотези визначені основні **завдання дослідження:**

1. Визначити теоретичні підстави дослідження психолого-педагогічних умов розвитку когнітивних процесів школярів.
2. Розробити методику впровадження інтерактивних методів навчання в уроки історії та визначити її ефективність.
3. Експериментально дослідити вплив інтерактивних методів навчання на уроках історії та психологічної підтримки на розвиток когнітивних процесів школярів.
4. Розробити та апробувати психокорекційну програму розвитку когнітивних процесів у школярів

Об'єкт дослідження – мислення, увага, пам'ять, увага підлітків.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови розвитку когнітивних процесів школярів на уроках історії.

Методологічну основу дослідження складають загально психологічні положення про розвиток особистості, її суб'єктну природу; положення про механізми регуляції й саморегуляції діяльності (М. Боришевським і М. Савчин),

що допомагає розуміти, як школярі контролюють та керують своєю навчальною діяльністю на уроках історії; теоретичні засади та методи дослідження особистості в контексті навчальної діяльності (В. Беда, Т. Варфоломеева, Я. Зейкан, В. Коновалова, О. Святоцький, Л. Скабеліна, В. Шепітько).

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувалтсь теоретичні та емпіричні (спостереження, тестування, констатуючий експеримент) методи; методи математичної статистики.

Матеріал дослідження і його обсяг, використаний для досягнення поставленої в роботі мети.

На першому етапі було проведено теоретичний аналіз наукової і довідникової літератури з проблеми психолого-педагогічних умов розвитку когнітивних процесів школярів на уроках історії. Було окреслено загальну концепцію, мету, гіпотезу та завдання дослідження.

На другому етапі були розроблені та апробовані методика впровадження інтерактивних методів навчання на уроках історії, а також психокорекційна програма розвитку когнітивних процесів у школярів. Організація експериментального дослідження полягала у визначенні часу та порядку його проведення, в обґрунтуванні вибірки піддослідних, методів дослідження, а також у відборі надійних та валідних психодіагностичних методик. Протягом експериментального етапу у 8-А класі було реалізовано навчання із використанням інтерактивних методів навчання на уроках історії, а також апробовано психокорекційний тренінг розвитку когнітивних процесів школярів; у 8-Б класі – відбувалось навчання із використанням традиційних форм навчання. Після проведення навчання, учням обох класів було запропоновано взяти участь у діагностиці розвитку когнітивних процесів.

На третьому етапі були послідовно проведені задані емпіричні процедури діагностики. Емпірично вивчалися рівень розвитку когнітивних процесів школярів контрольної та експериментальної груп: мислення, уваги, пам'яті та уваги школярів. Було здійснено порівняльний аналіз розвитку когнітивних

процесів досліджуваних контрольної та експериментальної груп, узагальнені одержані результати, сформульовані висновки.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечені методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження, відповідністю використаних методів, що відповідають меті та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних; використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: уперше застосовано інтегративний підхід: дослідження інтегрує психологічні та педагогічні аспекти розвитку школярів, пропонуючи комплексний підхід до вивчення впливу психолого-педагогічних умов на розвиток мислення, пам'яті, уяви та уваги на уроках історії; визначено конкретні психолого-педагогічні умови (використання інтерактивних методів навчання, психолого-педагогічна підтримка), що впливають на розвиток когнітивних процесів у школярів; поглиблено уявлення про можливості оптимізації розвитку мислення, пам'яті, уяви та уваги школярів на уроках історії.

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні понять мислення, пам'ять, уява та увага; у розширенні наукового розуміння процесів навчання та розвитку учнів на уроках історії; у вивченні процесів когнітивного розвитку, адже дослідження сприяє фундаментальному розумінню процесів розвитку мислення, пам'яті, уяви та уваги у школярів, що є важливим внеском в теорію психологічного розвитку.

Експериментальна база дослідження. У дослідженні брали участь учні восьмих класів загальноосвітніх шкіл м. Черкаси у кількості 50 осіб.

Практичне значення дослідження полягає у створенні психокорекційної програми оптимізації розвитку мислення, пам'яті, уяви та уваги школярів з метою психологічної підтримки та підвищення якості навчання.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження відображено у наступних публікаціях:

1. Розвиток когнітивних здібностей учнів як проблема сучасної психології та педагогіки. Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов: зб. наук. праць. Дніпро: Вид-во ГІМ ДВНЗ ДДПУ, 2024. Вип. 12. С. 250-252.

2. Фактори впливу на психологічне здоров'я в умовах війни. Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17 жовтня 2024 року). К.: ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2024. С. 720-723.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (103 найменування) та додатків (3). Робота містить 95 сторінок, з них основного тексту 73 сторінки. В роботі представлено 6 таблиць, 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ, ПАМ'ЯТІ ТА УЯВИ ШКОЛЯРІВ

1.1. Проблема когнітивних процесів у психології

Проблема когнітивних процесів у психології є однією з центральних і охоплює широке коло питань, пов'язаних з вивченням механізмів мислення, сприйняття, пам'яті, уваги, мовлення та інших психічних процесів. Однією з ключових проблем є розуміння того, як відбувається обробка інформації у мозку, які етапи проходить інформація від моменту її надходження через органи чуття до її використання в процесі прийняття рішень. Важливим питанням є також вивчення індивідуальних відмінностей у когнітивних процесах, тобто як особливості кожної людини впливають на спосіб мислення, запам'ятовування і вирішення проблем.

Дослідження когнітивних процесів включають аналіз того, як зовнішні чинники, такі як навчальне середовище, соціальні взаємодії та культура, впливають на розвиток і функціонування цих процесів. Важливою проблемою є також взаємозв'язок когнітивних процесів з емоційними та мотиваційними станами людини, оскільки емоції та мотивація можуть значно впливати на здатність до концентрації, запам'ятовування та прийняття рішень.

Сучасні дослідження у галузі когнітивної психології також приділяють увагу проблемам когнітивних порушень та способам їх корекції. Це включає вивчення таких станів, як дислексія [12; 13, с. 225-226], синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) [14], аутизм [15] тощо, а також розробку методів терапії та підтримки людей з цими порушеннями.

Варто наголосити, що СДУГ є «розладом нервової системи, що має неврологічні передумови, які виникають в ранньому дитинстві, зазвичай до початку шкільного віку, і можуть стати перешкодою для особистісного, соціального та професійного розвитку. Ці розлади зазвичай пов'язані з

труднощами в набутті, збереженні або застосуванні спеціальних навичок або наборів інформації. Порушення нервово-психічного розвитку можуть виявлятися у вигляді одного або кількох таких розладів: зниження уваги, пам'яті, сприйняття, нездатність вирішувати проблеми або порушення соціальної взаємодії. Інші поширені розлади розвитку нервової системи включають аутистичний спектр розладів, розлади навчання, такі як дислексія, а також розумову відсталість» [16, с. 199].

Важливим завданням є розробка ефективних освітніх програм та технологій, які б сприяли розвитку когнітивних навичок і могли б бути адаптовані до потреб учнів з різними когнітивними стилями та здібностями.

Когнітивні процеси також досліджуються в контексті вікових змін, від дитинства до старості. Вивчення того, як когнітивні процеси змінюються протягом життя, які фактори сприяють збереженню когнітивного здоров'я у зрілому віці, є важливими аспектами цієї проблематики. Загалом, проблема когнітивних процесів у психології охоплює комплексне вивчення механізмів мислення та обробки інформації, індивідуальних відмінностей, впливу зовнішніх факторів, а також розробку методів корекції та підтримки когнітивного здоров'я.

Заслуговує на увагу, що «питання індивідуальних особливостей когнітивного мислення та ілюзій мислення аналізується у роботах як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Зокрема, у роботах вітчизняних дослідників приділяється особлива увага таким феноменам, як метакогнітивні фактори, які створюють унікальний контекст для когнітивних трансформацій, що досліджуються у роботі Балашова [4, с.5], індивідуальні когнітивні стилі, які формують специфіку архітекtonіки когнітивного процесу в цілому, як у роботі Каламаж [38, с.32], специфічні форми когнітивних процесів, зокрема візуальні, розглядаються у дослідженні Іванюти та Яницької [35, с.60], а також креативні аспекти когнітивних процесів, що досліджуються у роботі Набочук.

Когнітивна сфера людини є складним явищем, і взаємозв'язки її окремих аспектів ще потребують детального вивчення. Особливий інтерес викликає взаємодія когнітивних стилів з типами мислительної діяльності, що характерні

для різних осіб. Когнітивні стилі є важливими складовими когнітивної сфери, проявляються у пізнавальних процесах, поведінці, спілкуванні, навчанні і професійній діяльності людини.

Стильові особливості пронизують всі аспекти індивідуальності, від функціонування мозкової системи до неусвідомлених механізмів захисту, характеру та способів спілкування. Особливо важливими є когнітивні стилі, які безпосередньо впливають на когнітивну сферу людини. Вони відображають унікальні аспекти інтелектуальної активності, такі як сприйняття, процес мислення та різноманітні пізнавальні дії.

Різні когнітивні стилі людей відображаються у їхній здатності до абстрактного символічного мислення, предметно-дійового мислення, словесно-логічного мислення, візуального мислення та креативного мислення. Ці стилі впливають на їхню успішність у різних сферах життя, включаючи науку, мистецтво, техніку та інші галузі (табл. 1.1).

Табл. 1.1

Компаративістика когнітивних стилів [22]

Когнітивний стиль	Визначення та особливості
Залежність Незалежність	– Залежні: Не розрізняють суттєву інформацію від другорядної, залежні від контексту, успішні у спілкуванні. Незалежні: Легко розрізняють суттєву інформацію від другорядної, не залежать від зовнішніх умов, мають диференційовані уявлення про себе та світ.
Підсилювачі Усереднювачі	– Підсилювачі: Спрямовані на виділення відмінностей між об'єктами. Усереднювачі: Спрямовані на знаходження подібностей між об'єктами.
Аналітики Синтетики	– Аналітики: Розбивають ціле на частини для аналізу. Синтетики: Інтегрують частини для побудови цілого.
Імпульсивний Рефлексивний	– Імпульсивні: Швидко реагують та приймають рішення. Рефлексивні: Вимагають часу для обробки інформації та узгодження дій.

Слід зазначити, що у контексті індивідуального розвитку важливо зазначити, що людина має різноманітні когнітивні навички вищого рівня, які використовуються для логічного мислення та прийняття рішень. Психологи

Канеман і Тверські [39] вперше описали такий тип мислення як «повільне», оскільки воно потребує більше часу та зусиль для обдумування та вирішення проблем.

Крім того, важливо вивчати когнітивні упередження, які впливають на нашу схильність до стереотипів у мисленні. Ці упередження часто працюють на підсвідомому рівні, і когнітивні психологи зосереджуються на їхньому виявленні та розумінні, щоб сприяти більш об'єктивному мисленню (рис. 1.1).

Рис. 1.1 Типи когнітивних упереджень [25, с. 104]

Когнітивні процеси представляють собою розумові операції, які людина використовує для сприйняття інформації, її запам'ятовування, обробки, аналізу, інтерпретації та використання для прийняття рішень та вирішення завдань [4, с. 12].

Когнітивні процеси охоплюють широкий спектр функцій, таких як увага, сприйняття, мислення, пам'ять, мовлення, прийняття рішень, креативність та інші. Кожен з цих процесів взаємодіє між собою, утворюючи комплексну систему функціонування розуму [4, с. 15]:

1. Сприйняття представляє собою первинний етап когнітивного процесу, що дозволяє індивіду отримувати інформацію через рецепторні системи. Цей процес визначає, як людина сприймає навколишні об'єкти та події і як ця інформація інтерпретується, впливаючи на розуміння світу та взаємодію з ним.
2. Мислення служить засобом для аналізу інформації, формулювання висновків, вирішення проблем і розробки планів дій. Навички логічного мислення та критичного аналізу є важливими для досягнення успіху в навчанні, професійній діяльності та повсякденному житті.
3. Пам'ять дозволяє зберігати і відтворювати інформацію з минулого, що впливає на набуття знань, формування досвіду, ідентичності та можливість узнавати на власних помилках.
4. Мовлення є складним когнітивним процесом, що дозволяє виражати свої думки, почуття та ідеї через систему мови. Ефективне використання мовлення сприяє успішному спілкуванню, вирішенню конфліктів та утворенню міцних міжособистісних зв'язків.
5. Процес прийняття рішень визначає здатність обирати оптимальні та обґрунтовані варіанти дій, що є ключовим для успішного функціонування в сучасному світі, де необхідно систематично вирішувати складні проблеми та реагувати на несподівані ситуації.

Крім цього, когнітивні процеси взаємодіють із емоційними та мотиваційними аспектами кожної особистості, визначаючи її почуття, ставлення та мотивацію для досягнення цілей.

Таким чином, проблема когнітивних процесів у психології охоплює широкий спектр досліджень, спрямованих на розуміння того, як люди отримують, обробляють і використовують інформацію, а також як ці процеси впливають на її поведінку та взаємодію зі світом.

Когнітивний підхід у вивченні свідомої поведінки людини зосереджений на розумінні процесів, за допомогою яких люди сприймають, організовують і інтерпретують інформацію про навколишній світ. Цей підхід досліджує, як ми

приймаємо рішення, порівнюємо різні варіанти та вирішуємо проблеми в повсякденному житті.

Сучасна когнітивна психологія охоплює широкий спектр напрямів, об'єднаних спільною метою — дослідженням перцепції, пам'яті, уваги та процесів, які пов'язані з обробкою і збереженням інформації. Вона також вивчає неусвідомлені аспекти поведінки, пізнання та сприйняття.

Основне завдання когнітивної психології полягає у поясненні людської поведінки через аналіз пізнавальних процесів. Ці дослідження знаходять своє застосування в різних галузях, таких як соціальна і педагогічна психологія, психолінгвістика, штучний інтелект та інші. Таким чином, когнітивна психологія займається вивченням всіх основних когнітивних процесів — від сприйняття і відчуттів до формування понять, мислення і уяви.

В контексті взаємозв'язку когнітивних процесів і упереджень важливо зазначити, що їхні взаємодії значно складніші, ніж може здатися на перший погляд. Робота Боларса [88] вказує на те, що упередження можуть виконувати парадоксальну роль у формуванні позитивних когнітивних здібностей. Матурана [30] також виділив нелінійну та когерентну взаємодію між ними.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є важливим напрямком досліджень для когнітивних психологів, оскільки вона допомагає людям управляти некорисними думками та вчить практичним стратегіям для позитивних змін у житті. КПТ розглядає когнітивне мислення як звичку, яку можна змінити і покращити.

Отже, когнітивні процеси становлять основу нашого сприйняття, навчання, пам'яті та ухвалення рішень. Вони формуються під впливом індивідуальних особистісних особливостей і нахилів, що є важливим аспектом для повного розуміння їх функціонування. Ці процеси не тільки визначають, як ми обробляємо інформацію, але й формують наше світосприйняття, поведінку та емоційні реакції.

Когнітивна психологія, як галузь науки, зосереджується на вивченні цих процесів та їх розвитку. До основних напрямів когнітивної психології, що

отримали широке визнання в різних країнах, належать дослідження, пов'язані з психологією розвитку когнітивних структур. Цей напрямок аналізує, як формуються та змінюються пізнавальні здібності протягом життя, особливо в контексті дитячого та підліткового віку. Розуміння цих змін дозволяє освітянам і психологам краще адаптувати навчальні програми до потреб учнів.

Ще одним важливим напрямом є дослідження психології мови і мовлення, які вивчають, як ми використовуємо мову для спілкування та навчання, а також як мовні здібності взаємодіють із загальними когнітивними процесами. Цей аспект є ключовим для розуміння розвитку мовлення у дітей, а також для вивчення мовленнєвих розладів та їх корекції.

Крім того, когнітивна психологія включає розробку когнітивних теорій, які стосуються як людського, так і штучного інтелекту. Це питання стає дедалі актуальнішим у світлі швидкого розвитку технологій, які намагаються відтворити людське мислення. Вивчення меж здатності людини до переробки інформації є важливим для розуміння не лише психічних процесів, але й розробки нових технологій, які можуть інтегруватися з людськими когнітивними функціями.

Вирішення проблем, пов'язаних із когнітивними процесами, полягає в модифікації дисфункціональних переконань та помилкових способів переробки інформації. Часто люди стикаються з упередженнями або хибними уявленнями, які заважають адекватному сприйняттю реальності. Корекція цих переконань через психотерапію або освітні програми може суттєво поліпшити когнітивну функцію та якість життя індивіда.

Отже, когнітивні процеси є складною системою, що потребує всебічного дослідження та адаптації до індивідуальних потреб кожної людини. Розуміння цих аспектів може суттєво сприяти розвитку ефективних навчальних методик, психологічних підходів та технологій, які підтримують людський потенціал у сучасному світі.

1.2. Вікові аспекти розвитку когнітивних процесів у школярів

Вікові аспекти розвитку когнітивних процесів у школярів становлять складну проблематику, яка вивчається з різних наукових підходів. Розвиток когнітивних процесів, таких як сприйняття, мислення, пам'ять і увага, є ключовим для успішного навчання і соціального адаптування дітей. Цей процес не лише залежить від біологічного віку, але і взаємодіє з емоційним, соціальним та середовищним контекстами, що впливають на формування когнітивних здібностей у школярів. Дослідження в цій галузі спрямовані на розуміння, які конкретні аспекти розвитку впливають на когнітивні процеси в різних вікових періодах шкільного віку, а також на розробку педагогічних стратегій для оптимізації навчального процесу і підтримки когнітивного розвитку дітей.

Розвиток вміння навчатись пройде через послідовні стадії, починаючи з удосконалення сенсорних і моторних навичок, подальшого розвитку когнітивних здібностей і завершення здатністю засвоювати формальні інструкції. Недоліки на будь-якій з цих стадій можуть призвести до проблем на наступних етапах. Більшість шкіл недостатньо виділяють ресурсів або часу на індивідуальне навчання, яке необхідне для учнів зі слабкими когнітивними здібностями. Крім того, педагоги змушені вести навчальну програму в такому темпі, що може бути важким для цих дітей, які не в змозі крокувати поряд із однолітками, і поступово відстають, зазнаючи труднощі, які можуть мати довготривалий вплив на їхній навчальний успіх.

Шкільні та державні освітні програми головним чином зосереджені на академічних інструкціях, зокрема на завершальному етапі. Проте вони часто не враховують, що не всі діти мають достатньо розвинені когнітивні навички для ефективної обробки і розуміння інформації, наданої через такі інструкції. Без належного розвитку цих навичок деталізація академічних інструкцій і репетиторство не призводять до покращення навчальних досягнень, а всі навчальні зусилля можуть бути безрезультатними.

Більш детальне розглядання етапів навчання підкреслює значення розвитку когнітивних вмінь.

Вроджені здібності людини є основою навчання. Ці здібності є генетично обумовленими можливостями і обмеженнями, які ми маємо при народженні і успадковуємо від наших батьків і предків. Наприклад, Моцарт мав надзвичайні музичні здібності, але за допомогою практики більшість людей також може значно покращити свої музичні вміння. Вроджені дані визначають верхні межі наших можливостей, однак те, наскільки ми наблизимося до цих меж, залежить від інших факторів, необхідних для навчання [8, с. 12].

Як слушно відзначається, сенсорні і моторні навички розвиваються на основі вроджених здібностей людини. Сенсорні навички, такі як зір, слух і дотик, є важливими для прийому інформації з навколишнього середовища. Моторні навички, пов'язані з рухами і м'язами, включають у себе такі навички, як ходьба, біг, письмо та мовлення. Вони відображають оброблену інформацію, отриману через сенсорні системи. Ці навички формуються під впливом генетичного коду і взаємодії з навколишнім середовищем. Практика і повторення відіграють важливу роль у покращенні цих навичок у більшості людей і використовуються як основа для занять спортом, музичними інструментами, фізіотерапією та іншими фізичними активностями для досягнення оптимальних результатів [37].

В той же час, В. Москалець зазначає: «Когнітивні здібності дозволяють обробляти сенсорну інформацію та включають в себе аналіз, оцінку, зберігання досвіду, порівняння і прийняття рішень. Ці навички частково вроджені, але головна їх частина формується в результаті навчання. Недостатність у розвитку когнітивних здібностей може значно обмежити навчальні можливості і потребує спеціалізованого медичного втручання для корекції. Подібно до сенсорних і моторних навичок, когнітивні здібності можна покращити через правильне навчання. Травми мозку можуть впливати на когнітивну сферу, але відповідна терапія часто дозволяє відновити або покращити когнітивні функції. Це також стосується учнів, де слабкі когнітивні здібності можна підсилити, а нормальні – покращити, що сприяє ефективності навчального процесу».

Формальне вивчення і дотримання інструкцій є останнім і найбільш важким рівнем навчання. Це охоплює навчання академічних предметів, таких як алгебра, читання, письмо, які не можна засвоїти інтуїтивно чи самостійно. Ці предмети вивчаються через формальну освіту, і успішне їх засвоєння залежить від когнітивних здібностей людини. Хоча базу знань можна розширити, відсутність вже сформованих ефективних когнітивних навичок може ускладнити досягнення високих результатів і призвести до розчарувань.

Згідно з концепцією Ж. Піаже, «розвиток когнітивних процесів відбувається через постійні спроби людини адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. Зовнішні впливи змушують організм або змінювати існуючі структури активності, якщо вони вже не відповідають вимогам адаптації, або, при необхідності, створювати нові структури» [5, с. 84]:

Теорія Жана Піаже описує розумовий розвиток як послідовність стадій, що неперервно змінюються. Цей процес включає два основних механізми: асиміляцію, коли людина намагається включити нові ситуації у вже існуючі структури і вміння, і акомодацию, коли старі схеми або прийоми змінюються, щоб краще відповідати новим умовам. Кожна стадія розвитку підготовлена попередньою і готує до наступної.

Ж. Піаже виділяє три основні стадії розвитку пізнавальних процесів [7, с. 11]:

1. Стадія сенсомоторного розвитку, відповідно до теорії розвитку Жана Піаже, характеризується формуванням чутливих і рухових структур у дітей протягом перших двох років життя. У цей період спостерігається активний розвиток сприйняття, що включає наочно-дієве мислення.
2. Стадія конкретних операцій, яка включає передопераційний і рівень конкретних дій, відбувається від 2 до 11 років віку дитини. На передопераційному рівні формується наочно-образне і символічне мислення, характеризується егоцентризмом і синкретизмом мислення. На рівні конкретних дій дитина вже здатна маніпулювати предметами, виконувати класифікацію та порівняння, інтеріоризуючи свої дії.

3. Стадія формальних операцій, що триває з приблизно 11-12 до 15 років, характеризується здатністю до абстрактного мислення і використання понять, гіпотез і логічних правил. На цій стадії розвивається здатність до дедукції і узагальнення, що дозволяє підліткам розуміти і обговорювати складні концепції без прив'язки до конкретного досвіду.

Згідно з теорією Ж. Піаже, розвиток формальних операцій досягає пікового рівня до приблизно 14-16 років. Однак дослідження показують, що лише частка людей (від 25% до 50%) реально досягає здатності до абстрактного мислення [2, с. 181].

Роботи вченого показали, що розвиток інтелекту полягає в переході від егоцентризму через децентрацію до об'єктивної позиції дитини по відношенню до зовнішнього світу і собі самому.

У середній школі проблеми розвитку когнітивних функцій вирішувалися за допомогою педагогічного підходу. Готовність до початкової школи визначалась на основі розвиненості освітніх навичок у дітей дошкільного віку, таких як читання, рахунок, письмо, а також їхніх здібностей до оволодіння цими навичками.

Низка теорій навчання підкреслюють важливість когнітивних процесів, які максимально задіяні під час навчання. Для досягнення бажаного результату в навчанні необхідно прикладати значні зусилля та час.

Читання вимагає від людини знання літер і звуків, концентрації, пам'яті та здатності розуміти прочитане. Важливо також співвіднести прочитане з власним досвідом. Залежно від мети читання, наприклад, розваги або підготовки до іспиту, інформацію можна обробляти по-різному [3, с. 213].

При написанні тексту людина використовує ті ж когнітивні процеси, що і при читанні. Вона повинна зберігати концентрацію, ігнорувати зовнішні впливи, дотримуватись розбірливості літер, правильності орфографії та пунктуації. Перед тим як почати писати, важливо скласти план тексту і уважно обдумати зміст так, щоб читачі могли зрозуміти ідеї автора.

Таким чином, навчання у школі можна розглядати як особливий педагогічний тренінг, що сприяє розвитку когнітивних функцій учнів. Наприклад, на уроках літератури учні займаються читанням і переказом художніх творів, а також заучують вірші, що є вправами для розвитку пам'яті. На уроках математики вирішення задач і доведення теорем сприяють розвитку мислення. Усі ці вправи разом покращують увагу. Цей підхід є ефективним, оскільки під час навчання школярі не лише набувають знань, а й покращують свою пам'ять, розвивають логічне мислення та підвищують IQ. Проте цей метод обмежується суто педагогічним підходом і не є найефективнішим у контексті психології.

Шкільні психологи, які працюють у межах такого підходу, часто проводять корекційні заняття, схожі на звичайні уроки. Наприклад, школярам із проблемною пам'яттю пропонують більше заучувати вірші, а тим, хто має труднощі з розумінням логічних задач, — більше їх розв'язувати. Однак це не дає бажаних результатів. Якщо учень, який має труднощі з когнітивними функціями, змушений постійно виконувати ті самі завдання під час уроків, але не має необхідних навичок, то існують певні труднощі, як об'єктивні, так і суб'єктивні, які перешкоджають розвитку цих здібностей. У такому разі навряд чи за короткий час роботи з педагогічно орієнтованим психологом ці навички будуть суттєво покращені.

В сучасній теорії освіти використано багато концепцій, які є ключовими моментами когнітивної психології, основні з яких включають:

Мета-пізнання - широка концепція, що охоплює всі способи мислення та знання про власне мислення. Ключова сфера освіти в цій галузі пов'язана з самоконтролем, який значною мірою пов'язаний з тим, наскільки добре учні можуть оцінювати свої особисті знання та застосовувати стратегії для покращення знань у тих сферах, в яких їм не вистачає [1, с. 92].

Декларативні знання та процедурні знання. Декларативні знання – це енциклопедична база знань людей, тоді як процедурні знання – це конкретні знання, які стосуються виконання конкретних завдань. Застосування цих когнітивних парадигм в освіті намагається підвищити здатність учня інтегрувати

декларативні знання до нещодавно засвоєних процедур, щоб сприяти прискореному навчанню.

Організація знань. Застосування когнітивної психології розуміння того, як знання організовані в мозку, останніми роками було у центрі уваги освіти. Ієрархічний метод організації інформації та те, як вона добре відображається у пам'яті, — це концепції, які виявилися надзвичайно корисними у навчальних класах.

Когнітивний стиль використовується в когнітивній психології для опису стійких особистісних характеристик, які впливають на те, як люди сприймають, обробляють і запам'ятовують інформацію, а також на їхній підхід до вирішення проблем. Цей термін зазвичай розрізняють від когнітивної здатності або рівня інтелекту, які вимірюються спеціальними тестами. Існують різні інтерпретації поняття «когнітивний стиль», але він широко використовується в практичній психології, зокрема в бізнесі та педагогічній психології, де він часто вживається як синонім до терміну «стиль навчання» [10, с. 310].

Когнітивні здібності можуть бути поліпшені та треновані на протязі всього життя. Для досягнення цього важливо дотримуватись декількох ключових принципів:

1. Зберігати і підтримувати здоров'я, оскільки воно має значущий вплив на когнітивні процеси.
2. Використовувати сучасні технології, зокрема ігри для розвитку інтелекту, які дозволяють проводити мозкове тестування і стимулювати когнітивні функції.
3. Підкреслювати свої досягнення, що сприяє позитивній мотивації і самооцінці.
4. Розвивати критичне мислення, що сприяє аналізу і оцінці інформації з різних точок зору.
5. Продовжувати читати для підтримки когнітивних процесів і збагачення знань.

Когнітивна психологія в освіті дозволяє використовувати реальні завдання замість лабораторних, що відповідає вимогам екологічної валідності дослідження та дозволяє виявити такі закономірності пізнавальної активності, які не виявляються (або проявляються слабо) в умовах лабораторного дослідження.

Предметом пізнавальної активності виступають відносно цілісні структурні компоненти знання (навчальні дисципліни), а не окремі, штучно сконструйовані фрагменти, як часто буває у лабораторних дослідженнях. Дослідження в галузі освіти поєднують констатуючі дослідження з формуючими (проектними), які доповнюють та взаємно посилюють один одного. Існують природні обмеження досліджень в освітніх умовах (наприклад, необхідність враховувати зовнішні «обмежувачі» у вигляді складу та кількості навчальних груп, навчального плану), які долаються за рахунок варіювання навчальних контекстів (факультетів, навчальних курсів).

Вікові аспекти розвитку когнітивних процесів у школярів відіграють важливу роль у формуванні їхнього розумового потенціалу. Розуміння цих аспектів допомагає вчителям та батькам краще адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб учнів.

У молодшому шкільному віці спостерігається значне зростання когнітивних здібностей, що включає покращення пам'яті, уваги, мовних навичок та логічного мислення. Цей період характеризується активним формуванням навичок читання, письма та арифметики.

Підлітковий вік характеризується подальшим розвитком когнітивних процесів, зокрема критичного мислення, абстрактного мислення та самостійного навчання. Це дозволяє підліткам краще адаптуватися до складних навчальних завдань та розвивати власні інтереси.

Узагальнюючи, слід наочно відобразити відповідні закономірності (рис. 1.2).

Рис. 1.2 Розвиток когнітивних характеристик школярів різних вікових груп

Розвиток когнітивних процесів у школярів зумовлений низкою факторів, серед яких важливе значення мають спадковість, зовнішнє середовище та індивідуальні особливості. Гени відіграють певну роль у розвитку когнітивних здібностей, проте на них також суттєво впливають умови життя, виховання, навчання та соціальне оточення. Кожна дитина має свої індивідуальні темпи та особливості розвитку, що також слід враховувати.

Для ефективного розвитку когнітивних процесів у школярів рекомендується створити сприятливі умови для навчання та розвитку, забезпечуючи доступ до якісної освіти, книг, іграшок та інших ресурсів, які сприяють розвитку дитини. Важливо також заохочувати допитливість та пізнавальну активність шляхом створення ситуацій, які спонукають дитину до дослідження нового, до постановки та вирішення проблем. Окрім цього, слід займатися з дитиною іграми, які розвивають різні когнітивні навички, такі як пам'ять, увага, мислення та увага.

Вікові аспекти розвитку когнітивних процесів у школярів відіграють критично важливу роль у формуванні їх навчального прогресу та психологічного розвитку. З точки зору психології розвитку, кожен вік характеризується специфічними когнітивними можливостями, які визначають, як учні сприймають, обробляють і зберігають інформацію.

На етапі молодшого шкільного віку діти здебільшого орієнтуються на конкретні образи та практичний досвід, що вимагає від педагогів використання наочних матеріалів та інтерактивних методів навчання. В цей період учні активно розвивають свої навички спостереження та аналізу, що дозволяє їм краще розуміти базові поняття та встановлювати зв'язки між ними.

З переходом до середнього шкільного віку учні починають демонструвати здатність до абстрактного мислення, що відкриває нові горизонти для вивчення більш складних тем, таких як алгебра чи наука. Педагоги повинні враховувати цей розвиток, запроваджуючи методики, які сприяють критичному мисленню та аналізу, адже учні стають здатними до самостійних висновків і узагальнень.

Нарешті, на етапі старшої школи, коли учні здатні до метакогнітивних процесів, важливо заохочувати їх до самоаналізу і рефлексії щодо власних навчальних стратегій. Це сприяє не лише глибшому розумінню предметного матеріалу, але й розвитку навичок самостійного навчання, що є вирішальним для подальшої освіти та професійного життя.

Таким чином, адаптація навчальних методик до вікових особливостей учнів є необхідною умовою для ефективного навчання. Використання індивідуалізованих підходів, які враховують когнітивні можливості і потреби учнів на різних етапах їхнього розвитку, здатне значно підвищити якість навчального процесу та сприяти всебічному розвитку особистості.

Висновки до розділу 1

Проблема когнітивних процесів у психології є однією з центральних і охоплює широке коло питань, пов'язаних з вивченням механізмів мислення, сприйняття, пам'яті, уваги та інших психічних процесів. Однією з ключових проблем є розуміння того, як відбувається обробка інформації у мозку, які етапи проходить інформація від моменту її надходження через органи чуття до її використання в процесі прийняття рішень. Важливим питанням є також вивчення індивідуальних відмінностей у когнітивних процесах, тобто як особливості

кожної людини впливають на спосіб мислення, запам'ятовування і вирішення проблем.

Дослідження когнітивних процесів включають аналіз того, як зовнішні чинники, такі як навчальне середовище, соціальні взаємодії та культура, впливають на розвиток і функціонування цих процесів. Важливою проблемою є також взаємозв'язок когнітивних процесів з емоційними та мотиваційними станами людини. Сучасні дослідження у галузі когнітивної психології також приділяють увагу проблемам когнітивних порушень та способам їх корекції.

Когнітивні процеси також досліджуються в контексті вікових змін, від дитинства до старості. Вивчення того, як когнітивні процеси змінюються протягом життя, які фактори сприяють збереженню когнітивного здоров'я у зрілому віці, є важливими аспектами цієї проблематики.

Важливим завданням є розробка ефективних освітніх програм та технологій, які б сприяли розвитку когнітивних навичок і могли б бути адаптовані до потреб учнів з різними когнітивними стилями та здібностями.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

2.1. Методи і принципи викладання історії в школі

Методи і принципи викладання історії в школі є важливим питанням, що впливає на формування світогляду учнів, їх критичне мислення та розуміння історичних процесів. Одним із ключових аспектів є вибір методів, що сприяють активному залученню учнів до процесу навчання. Традиційні методи, такі як лекції та навчання за підручниками, часто критикуються за недостатню інтерактивність і пасивність учнів. Натомість сучасні педагогічні підходи пропонують використання дискусій, проєктного навчання, інтерактивних технологій та критичного аналізу історичних джерел.

Принципи викладання історії включають науковість, системність, об'єктивність та доступність. Науковість передбачає використання достовірних фактів та даних, що базуються на наукових дослідженнях. Системність забезпечує цілісне розуміння історичних подій та їх взаємозв'язків, що сприяє формуванню структурованого знання у учнів. Об'єктивність полягає у поданні різних точок зору та уникненні політичної чи ідеологічної упередженості, що особливо важливо в умовах сучасного інформаційного середовища. Доступність означає адаптацію навчальних матеріалів до рівня знань та вікових особливостей учнів, що забезпечує ефективне сприйняття інформації.

Однією з основних проблем у викладанні історії є забезпечення балансу між фактологічним матеріалом та розвитком критичного мислення. Надмірна кількість фактів може перевантажити учнів і знизити їх інтерес до предмету, тоді як недостатня увага до аналізу історичних процесів може призвести до поверхневого розуміння історії. Крім того, викладачам часто доводиться долати стереотипи та упередження, що можуть бути закладені у суспільстві або сім'ї учнів.

Сучасні технології відіграють важливу роль у викладанні історії. Використання цифрових ресурсів, таких як віртуальні тури, інтерактивні карти та мультимедійні презентації, може значно підвищити зацікавленість учнів та сприяти глибшому розумінню історичних подій. Однак, це вимагає від викладачів постійного оновлення своїх знань та навичок у сфері інформаційних технологій.

Важливим аспектом є також міждисциплінарний підхід, що дозволяє інтегрувати історію з іншими предметами, такими як література, географія та соціальні науки. Це сприяє формуванню більш цілісного та багатогранного розуміння історичних процесів та їх впливу на сучасність. Використання міждисциплінарних зв'язків допомагає учням побачити взаємозв'язки між різними сферами знань і краще зрозуміти контекст історичних подій.

Ще однією важливою проблемою є забезпечення інклюзивності у викладанні історії. Це означає, що викладачі повинні враховувати різноманітність культурних, етнічних та соціальних контекстів учнів, щоб забезпечити рівний доступ до знань та уникнути дискримінації. Інклюзивний підхід допомагає учням розуміти та цінувати різноманітність, що є ключовим елементом у формуванні громадянських компетентностей.

Так, ефективне викладання історії в школі потребує комплексного підходу, що включає використання сучасних педагогічних методів, дотримання наукових принципів та врахування індивідуальних особливостей учнів. Це дозволяє формувати не лише знання про минуле, але й навички критичного мислення, необхідні для активної участі у сучасному суспільстві.

На новому етапі розвитку сучасної теорії та практики навчання історичних дисциплін методи навчальної діяльності поділяються на пасивні, активні та інтерактивні. Пасивні методи характеризуються авторитарним стилем взаємодії, тоді як активні методи дозволяють вчителю обирати найбільш оптимальні сучасні прийоми та адаптувати їх до відповідного контексту. Зараз є необхідність постійного пошуку та використання методів з різних освітніх систем і їх взаємопереплетення [49, с. 122].

Активні методи включають проблемне вивчення матеріалу, розвиток критичного мислення та навчальні дискусії. Розвиток критичного мислення під час уроків історії є одним із найважливіших підходів, оскільки він об'єднує нову інформацію з попередніми знаннями та досвідом учнів. Концептуальні підходи цієї методики включають перевагу якості знань над кількістю, постійну потребу конструювання знань, введення діалогово-пошукового режиму занять та об'єктивну оцінку позитивних і негативних аспектів об'єкта вивчення [49].

Дискусії на історичні теми, які можуть бути структурованими, регламентованими, ігровими або проєктними, сприяють виявленню протилежних точок зору учнів, розвитку вміння самостійно вирішувати проблеми та набуттю ораторських навичок. Вчитель має чітко планувати етапи та перебіг дискусійного заняття [49].

Інтерактивні методи, що передбачають демократичні взаємини між учасниками, стали відповіддю на потребу технологізації навчального процесу. Вони спрямовані на взаємодію між учнями та вчителем, а також між самими учнями. Серед ефективних інтерактивних методів можна назвати «мозковий штурм», метод кластера, метод круглого столу, ділові ігри, метод проєктів та кейс-метод [49, с. 122-123].

Метод «мозкового штурму» є дієвим засобом пошуку нових ідей для вирішення навчальних завдань, а кейс-метод передбачає використання багатоваріантної інформації для досягнення навчальної мети. Інтерактивні ігри, що орієнтовані на соціальну взаємодію, розподіляються на імітаційні, символічні та дослідницькі, кожна з яких має свої особливості.

Кластерний метод використовується для виділення ключових понять з теми, що вивчається, та побудови графічної структури інформаційного поля теми. Сучасні методичні прийоми викладання та вивчення історії обумовлюються розвитком освітньої науки, а також викликами, пов'язаними з пандемією COVID-19 та воєнним часом, що особливо важливо враховувати в умовах сучасного освітнього простору [49].

Варто акцентувати увагу на тому, що «на уроках історії формуються основи історичних уявлень майбутніх громадян про давнє минуле українського народу, надаються базові наукові знання, розвиваються історична свідомість та український патріотизм. Для виконання цих завдань реалізуються основні напрямки патріотичного виховання: державо-патріотичне виховання, громадянське виховання, виховання поваги до культурних цінностей і досягнень, духовності, національної самобутності та ставлення до власної особистості як унікальної цінності. Засоби реалізації цих напрямків включають: чітке визначення навчально-виховної мети уроку, зосередження уваги на ключових подіях і етапах історії українського народу в контексті загальноєвропейської історії, акцентування на відомих світових досягненнях та історичних постатях України, а також на позитивних революційних подіях у різних епохах і сферах життя українського народу» [39].

В той же час, у статті «Сучасний урок: модульна технологія навчання» розглядаються сучасні педагогічні моделі модульного навчання, серед яких американська, литовська, німецька, українська та інші варіанти. Автор, здійснивши детальний аналіз і узагальнення цих систем, обґрунтовує доцільність впровадження «модульно-персонологічного підходу» у систему післядипломної освіти для вчителів. Він підкреслює, що слухачі повинні оволодіти основними закономірностями, які були накопичені в галузях педагогіки, психології та філософії протягом їх атестаційного періоду [33].

Автор підкреслює, що «модульно-персонологічний підхід є педагогічною технологією, що включає дидактичні модулі, які визначають зміст, обсяг і структуру навчального процесу з метою реалізації творчого потенціалу особистості вчителя. Це комплексний процес, який об'єднує модульне навчання, виховання та персонологічний підхід до особистості вчителя» [33].

У контексті педагогічного досвіду щодо проведення уроків історії розглядається використання чотирьох програм, які рекомендуються для педагогічного застосування. Н. Власова підкреслює: «Перша програма, Quizlet, рекомендується для навчання складних тем історичного циклу, що

характеризуються значною термінологічною насиченістю і високим рівнем складності, що ускладнює їх швидке засвоєння. Використання Quizlet сприяє не лише зменшенню обсягу матеріалу для вивчення, але й активізує учнів через спільне набуття знань та формування власного розуміння проблеми. Друга програма, Canva, допомагає залучити графічний дизайн для покращення сприйняття навчальної теми, що також сприяє колективній творчості шляхом обговорення особистих оцінок і думок. Третя програма, Kahoot, легко дозволяє створювати вікторини та дидактичні ігри для проведення тестування. За допомогою Kahoot складні теми спрощуються, а процес перевірки знань стає більш уніфікованим. Четверта програма, Crayon, надає можливість вчителю створити веб-сайт професійного вигляду. Це стимулює учнів до самостійної творчої діяльності, де вони розташовують елементи веб-сайту та висловлюють власні коментарі щодо навчальної інформації для глибшого її осмислення» [15].

Дослідниця М.І. Слободян розробила методичні рекомендації щодо впровадження компетентнісного підходу у навчання історії, акцентуючи увагу на складності теми через різні тлумачення основних понять у цьому контексті. Вона надає такі визначення ключових термінів: «компетенція – це поєднання знань, досвіду та цінностей, набуті в процесі навчання; компетентність – це здатність особистості до дії, яка відповідає її ціннісним орієнтирам; компетентнісний підхід до навчання спрямований на формування основних компетентностей учнів як важливого результату освітнього процесу». До основних компетентностей відносяться соціальна, полікультурна, інформаційна, а також компетентності саморозвитку, самосвідомості, продуктивної творчої діяльності та предметні компетенції в галузі історії, що охоплюють хронологічні, просторові, інформаційні, мовленнєві, логічні й аксіологічні аспекти [68]. Вчена акцентує увагу на принципах оцінювання рівня сформованості компетентностей учнів, «включаючи значущість, адекватність, об'єктивність, інтегрованість, відкритість і зрозумілість» [68].

Методична праця М.В. Саліванової, присвячена використанню документальних джерел на уроках історії та правознавства, є цінною завдяки

доступності і простоті її рекомендацій. Авторський підхід до методики базується на чіткому плану і послідовному викладі зрозумілих порад. Алгоритм роботи з документами ґрунтується на особистому досвіді та власному розумінні проблеми, демонструючи приклади особливостей роботи учнів у 8-х, 9-х та 10-х класах [65].

Слід погодитися з В. Михайлюк: «Для досягнення максимальної ефективності заняття необхідно чітко визначити його мету та завдання, спрямовані на засвоєння та закріплення навичок політичного портретування, узагальнення, аналізу і порівняння фактологічного матеріалу щодо ролі особистості в історії в конкретно-історичних умовах. Серед виховних завдань акцентується необхідність утвердження демократичних цінностей, використовуючи порівняння позитивного та негативного матеріалу про визначених політичних лідерів. Для проведення такого заняття рекомендується використання мультимедійного обладнання у комп'ютерному класі, а також карт та незаповнених аркушів-таблиць з питаннями щодо характеристики історичних осіб» [49].

Варто наголосити, що запропоновано провести урок за наступною схемою: «1) вступна розповідь вчителя супроводжується слайдами та уривками з фільмів; 2) учні заповнюють таблиці; 3) перевірка заповнених таблиць; 4) проведення інтелектуальної гри за допомогою презентації; 5) дискусійне обговорення ключових питань для роздумів» [80].

Цікавим видається підхід, за якого «на заключний етап уроку вчитель пропонує учням у трьох реченнях висловити свої враження щодо ходу конференції, водночас він сам формулює свої висновки щодо проведеного заняття, зосереджуючи увагу на суттєвості запитань та детальних відповідях» [27].

Слід наголосити, що одним з методів завершення уроку із всесвітньої історії, який розглядається у методичній розробці, орієнтований на узагальнення знань і тематичну оцінку стосовно США та Канади, а також країн Західної Європи. Ця методика передбачає «підготовчу роботу вчителя щодо складання тестових матеріалів, які включають 13 питань, організованих у чотири рівні

складності. Перший рівень включає 6 комплектів питань і передбачає відповіді «так» або «ні». Другий рівень містить 7 питань, які вимагають вибору між двома колонками з назвами країн та прізвищами лідерів. Третій рівень, що складається з 9 питань, включає завдання з встановлення ім'я політичного діяча за фотографією та інші завдання на встановлення відповідностей. Четвертий рівень, останній, має 12 та 13 питання, які вимагають глибоких знань у галузі картографії та міжнародного тероризму в контексті міжнародних відносин. Такий підхід має значення для використання в шкільних установах з різними рівнями підготовки учнів» [46].

Методи і принципи викладання історії в школі сьогодні зорієнтовані на розвиток критичного мислення, аналітичних умінь та критичної оцінки історичних джерел і подій. Основні методологічні підходи включають принцип діалогічного взаємодії, що сприяє активній участі учнів у процесі навчання через обговорення і дебати з позицій різних історичних теорій та підходів. Важливим є також інтерактивний підхід, що використовує вправи, імітаційні ігри та рольові ігри для стимулювання інтересу до навчання і активізації пізнавальних процесів.

У сучасних умовах велика увага приділяється використанню інформаційних технологій, таких як віртуальні тури (екскурсії) [14; 34], мультимедійні презентації і відеоматеріали. Вони дозволяють візуалізувати історичні події, реконструювати атмосферу минулого і залучати учнів до активного взаємодії з навчальним матеріалом. Також перспективними є використання веб-платформ для дистанційного навчання [49], що забезпечує можливість доступу до різноманітних ресурсів і сприяє індивідуалізації навчального процесу.

Зокрема, інтерактивність та доступність сучасних технологій дають можливість не лише поглибити знання учнів про історію, а й сприяють розвитку їхньої критичної мислення та аналітичних умінь. Використання цих підходів вимагає поєднання традиційних методів викладання з інноваційними підходами, що дозволяє створювати ефективне і стимулююче середовище для навчання історії в сучасній шкільній освіті.

Перспективи розвитку викладання історії у сучасній шкільній освіті орієнтовані на інтеграцію інтерактивних методів, що сприяють активній участі учнів у навчальному процесі. Серед них варто виділити метод проєктів, дискусії, дебати та рольові ігри, які стимулюють критичне мислення та аналітичні уміння школярів. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) включає створення електронних підручників, онлайн-курсів та використання соціальних мереж як засобів для підтримки навчального процесу та збагачення навчального матеріалу.

Індивідуалізація навчання, яка базується на врахуванні індивідуальних особливостей і темпу навчання учнів, є ще однією ключовою стратегією. Це сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та відповідає сучасним педагогічним вимогам до інклюзивного навчання. Формування критичного мислення включає навчання учнів аналізувати історичні джерела та оцінювати різні точки зору, що сприяє розвитку їхніх аналітичних і рефлексивних навичок.

Використання гейміфікації [21; 22; 23], або впровадження ігрових елементів у навчальний процес, активізує мотивацію учнів і сприяє більш залученому засвоєнню навчального матеріалу (рис. 2.1). Сучасні технології, такі як інтерактивні дошки для створення динамічних та інтерактивних презентацій, мультимедійні комплекси з відео, аудіо та інтерактивними вправами, історичні симулятори та використання соціальних мереж для організації дискусій та проєктної роботи, відкривають нові можливості для зроблення уроків історії більш цікавими, динамічними та ефективними в умовах сучасної шкільної освіти.

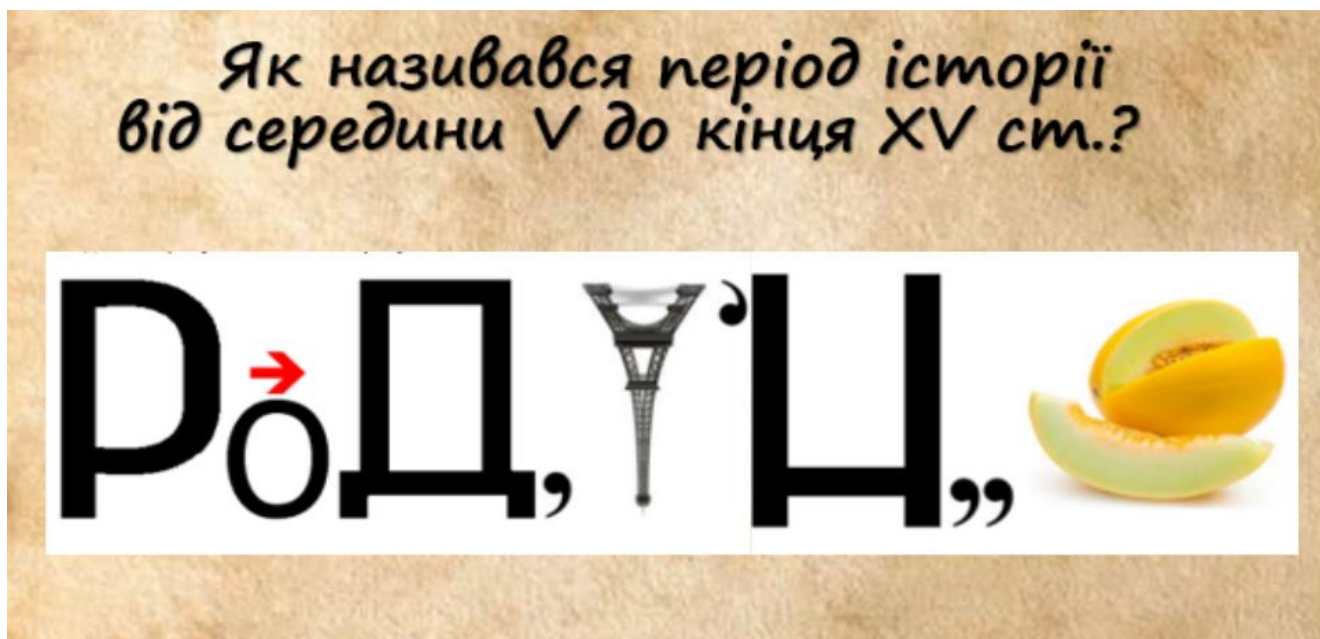

Рис. 2.1 Приклад використання гейміфікації на уроках історії [21]

В свою чергу, використання віртуальної реальності на уроках історії представляє собою перспективний напрямок, спрямований на значне збагачення навчального процесу. Ця технологія надає учням можливість не лише читати про історичні події, а й іммерсивно відчувати себе учасниками цих подій. Історичні віртуальні симуляції дозволяють зануритися у конкретний історичний період або подію, розглядаючи їх з різних позицій [18].

Однією з ключових переваг використання віртуальної реальності є здатність створювати інтерактивні історичні сценарії, що дозволяють учням брати участь у віртуальних експедиціях, відтворювати архітектурні споруди, вивчати культурні аспекти певної епохи та взаємодіяти з історичними персонажами. Це сприяє не лише глибшому осмисленню інформації про минуле, але й розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей.

Крім того, використання віртуальної реальності може відігравати важливу роль у вирішенні методологічних завдань викладання історії, зокрема, забезпечувати доступ до раритетних архівних матеріалів, візуалізацію історичних конфліктів та реалій минулого. Це сприяє не лише розширенню змісту уроків, але й підвищенню інтересу до навчання та активізації навчального процесу (рис. 2.2).

Рис. 2.2 Використання засобів віртуальної реальності на уроці [13]

Тому використання віртуальної реальності може значно підвищити якість викладання історії, зробивши уроки більш поглибленими, захоплюючими та важливими для освітнього процесу.

Отже, ефективне викладання історії в школі потребує комплексного підходу і використання сучасних педагогічних методів. Важливо забезпечити активну участь здобувачів у навчальному процесі через дискусії, проєктне навчання та інтерактивні технології. Науковість, системність, об'єктивність та доступність у навчанні історії є ключовими принципами, які сприяють глибокому розумінню історичних процесів і розвитку критичного мислення учнів. Використання сучасних технологій, таких як віртуальні тури та мультимедійні презентації, значно збагачує процес навчання і сприяє більш активному сприйняттю матеріалу. Важливо також враховувати інклюзивність історичного навчання, забезпечуючи рівний доступ до знань та уникнення упереджень.

2.2. Використання історичного контенту щодо розвитку когнітивних процесів школярів

Проблема використання історичного контенту для розвитку когнітивних процесів у школярів є актуальною у зв'язку з потребою не лише у засвоєнні історичних фактів, але й у розвитку критичного мислення, аналітичних та синтезуючих здібностей. Дослідження показують [96; 101], що історична освіта, яка використовує різноманітні методи і підходи, сприяє більш глибокому розумінню минулого та його впливу на сучасність.

Ця проблема стосується вибору ефективних навчальних стратегій, які забезпечують не лише запам'ятовування фактів, але й стимулюють аналітичне мислення учнів. Наприклад, використання історичних документів, рольових ігор чи віртуальної реальності може зробити навчання цікавішим та практичнішим. Зокрема, сучасні технології дозволяють створювати іммерсивне середовище, в якому учні можуть відчувати себе у ролі історичних персонажів чи учасників важливих історичних подій.

Для вирішення цієї проблеми необхідно також розробляти і впроваджувати методичні рекомендації для вчителів, що допоможуть їм ефективно використовувати історичний контент у навчальному процесі, а також оцінювати його вплив на розвиток когнітивних процесів учнів.

Застосування історичного контенту є значущим інструментом для стимулювання когнітивних процесів у школярів. Різноманітні історичні матеріали, такі як тексти, зображення, аудіо та відео, сприяють розвитку різних аспектів мислення учнів. Критичне мислення активізується через аналіз складних історичних подій та персонажів, що дозволяє учням критично оцінювати інформацію та формувати власні судження. Дослідження різних історичних джерел, таких як документи та артефакти, допомагає розвивати навички аналізу й оцінки їхньої достовірності та значення. Вивчення причинно-наслідкових зв'язків

сприяє логічному мисленню, а обговорення історичних подій стимулює учнів до чіткого формулювання аргументів та підкріплення їх доказами.

Освоєння історичного матеріалу сприяє розвитку пам'яті через запам'ятовування дат, подій та імен, що підкріплюється використанням мнемонічних технік [86] та створенням часових ліній для візуалізації хронології. Уява учнів розвивається завдяки можливості віртуально подорожувати в минуле та сприймати історичні персонажі через рольові ігри та творче написання історичних оповідань. Вивчення історії також покращує мовні навички учнів через аналіз історичних текстів та обговорення подій, що сприяє розширенню їх словникового запасу та вмінню чітко висловлювати думки. Крім того, вивчення різних культур та переживання історичних подій іншими людьми сприяє розвитку емпатії та соціальної чутливості серед учнів.

Історичний контент також може стати важливим інструментом для формування в учнів навичок міждисциплінарного мислення. Наприклад, вивчення історичних подій можна поєднувати з аналізом літературних творів того часу, художніх творів, музичних композицій або наукових досягнень. Це дозволяє учням бачити історію не як ізольовану дисципліну, а як частину більшого культурного та наукового контексту [102].

Ефективне використання історичного контенту в навчальному процесі також вимагає від вчителів володіння різними педагогічними технологіями. Однією з таких технологій є проєктне навчання, яке залучає учнів до дослідження певних історичних тем через виконання конкретних проєктів. Такі проєкти можуть включати створення презентацій, виставок, написання есе або навіть участь у дискусіях та дебатах [102].

Використання інтерактивних методів, таких як історичні симуляції чи рольові ігри, допомагає учням глибше зануритися в історичний контекст та краще зрозуміти мотивації та дії історичних персонажів. Наприклад, рольові ігри можуть дозволити учням грати ролі різних історичних постатей, що сприяє кращому розумінню їхніх рішень та дій.

Віртуальна реальність та інші цифрові технології відкривають нові можливості для створення інтерактивного та захоплюючого навчального досвіду. Використання VR-технологій дозволяє створювати віртуальні екскурсії по історичних місцях, що допомагає учням краще зрозуміти контекст подій та відчути себе учасниками історії.

Окрім цього, важливою складовою історичної освіти є розвиток навичок медіаграмотності. Вивчення історичних подій через аналіз різних джерел, включаючи ЗМІ та інтернет, допомагає учням критично оцінювати інформацію, розрізняти факти від думок та виявляти упередження або дезінформацію. Це є ключовою навичкою в сучасному світі, де обсяг інформації постійно зростає.

Також варто зазначити, що впровадження інноваційних методів навчання вимагає від вчителів постійного підвищення кваліфікації та обміну досвідом з колегами. Організація семінарів, тренінгів та воркшопів для вчителів сприятиме поширенню передових методик та забезпечить їх ефективне використання в навчальному процесі.

Варто усвідомлювати, що історичний контент має значний потенціал для сприяння розвитку когнітивних процесів школярів. Використання історичних матеріалів у навчанні сприяє формуванню критичного мислення, оскільки історичні події та тексти часто є складними та неоднозначними. Це надає учням можливість практикувати аналіз інформації, оцінювати різні точки зору та формувати власні висновки. Вивчення історії також збагачує знання учнів про світ, забезпечуючи розуміння минулого, що допомагає їм краще усвідомлювати сучасні події та прогнозувати майбутні тенденції.

Крім того, історичні розповіді про людський досвід сприяють розвитку емпатії, оскільки дозволяють учням розвивати співчуття та розуміння до людей з різних культур та епох. Поліпшення комунікативних навичок відбувається через обговорення історичних тем, яке допомагає учням навчитися чітко та лаконічно висловлювати свої думки, а також аргументувати свою позицію. Історичний контент може також підвищити мотивацію до навчання, оскільки історії про

реальних людей та події можуть бути цікавими та захоплюючими, що стимулює учнів до вивчення нових тем.

З розвитком технологій виникають нові можливості для використання історичного контенту в навчальному процесі. Наприклад, віртуальна та доповнена реальність можуть створювати захоплюючий та інтерактивний досвід навчання історії. Онлайн-ресурси та соціальні мережі також роблять історію більш доступною та цікавою для учнів.

Таким чином, для ефективного використання історичного контенту важливо, щоб вчителі діяли відповідально та етично. Це передбачає вибір матеріалів, які є точними та об'єктивними, а також представленню різних точок зору на історичні події. Вчителі повинні навчати учнів критично оцінювати інформацію та створювати безпечне та інклюзивне середовище для обговорення історичних тем.

Висновки до розділу 2

Ефективне викладання історії в школі вимагає комплексного підходу та впровадження сучасних педагогічних методів. Важливо залучати учнів до активної участі в навчальному процесі через обговорення, проєктну діяльність та інтерактивні технології. Ключовими принципами, які сприяють глибокому розумінню історичних подій і розвитку критичного мислення, є науковість, системність, об'єктивність і доступність навчання. Використання сучасних інструментів, таких як віртуальні екскурсії та мультимедійні презентації, значно підвищує ефективність навчального процесу і заохочує учнів до засвоєння матеріалу. Також важливо враховувати інклюзивність у викладанні історії, забезпечуючи рівний доступ до знань і уникнення упередженого підходу.

Відповідальний та етичний підхід вчителів до роботи з історичним матеріалом є основою ефективного навчання. Це включає ретельний добір точних і неупереджених матеріалів, а також висвітлення різних точок зору на історичні події. Учителі мають сприяти критичному осмисленню інформації учнями і створювати безпечне та інклюзивне середовище для обговорення складних

історичних тем. Таким чином, історичний контент стає інструментом для розвитку когнітивних навичок учнів і формування свідомих, критично мислячих та толерантних громадян.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТА УМОВИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У ШКОЛЯРІВ

3.1. Методика впровадження інтерактивних методів навчання на уроках історії

По-перше, інтерактивний метод значно покращив рівень уваги учнів. Впровадження таких методів, як групові проєкти, інтерактивні вправи і використання мультимедійних ресурсів, стимулювало дітей до активної участі в навчальному процесі. Це, у свою чергу, сприяло покращенню концентрації уваги на завданнях і більш ефективному засвоєнню навчального матеріалу. Діти, які раніше мали труднощі з тривалим зосередженням, тепер стали більш уважними та зацікавленими в навчанні завдяки інтерактивним активностям.

По-друге, спостерігалось значне покращення в розвитку пам'яті учнів. Інтерактивні методи, такі як використання віртуальних середовищ та ігор, які передбачають активну участь, допомогли дітям краще запам'ятовувати інформацію через практичні завдання і візуалізацію. Завдання, які передбачають повторення і застосування нових знань у контексті реальних ситуацій, сприяли глибшій обробці інформації та покращенню довготривалої пам'яті.

По-третє, інтерактивний метод мав позитивний вплив на розвиток креативності у дітей. Завдяки завданням, що включають розв'язання нестандартних задач і створення власних проєктів, учні стали більш схильними до генерування нових ідей і підходів. Інтерактивні елементи, такі як мозковий штурм та колективне обговорення, стимулювали творче мислення і сприяли розвитку інноваційних навичок.

По-четверте, інтерактивні методи також покращили соціальні навички учнів. Групова робота та спільні проєкти, що є частиною інтерактивного навчання, допомогли дітям розвивати вміння ефективно спілкуватися, співпрацювати і вирішувати конфлікти. Це сприяло покращенню їхніх соціальних

взаємодій і розвитку командної роботи, що є важливим аспектом сучасного навчального процесу.

Таким чином, результати дослідження показують, що інтерактивний метод у шкільній програмі позитивно впливає на різні аспекти розвитку дітей, включаючи покращення уваги, пам'яті, креативності та соціальних навичок. Цей метод забезпечує більш ефективний і мотиваційний підхід до навчання, що в свою чергу сприяє загальному розвитку учнів і підвищенню їхньої академічної успішності.

Рекомендації для вчителів щодо розвитку когнітивних процесів у школярів включають ряд стратегій, спрямованих на підвищення ефективності навчання.

По-перше, важливим є впровадження інтерактивних методів навчання, таких як групова робота та дискусії, що стимулюють учнів до обговорення теми в малих групах. Це сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та вміння працювати в команді. Проектна діяльність також є ключовою, адже організація проектів, які вимагають від учнів дослідження теми, аналізу інформації та створення кінцевого продукту, розвиває навички організації та критичного мислення.

По-друге, застосування методів активного навчання, таких як метод кейсів, дозволяє учням аналізувати реальні або вигадані ситуації. Це допомагає їм застосовувати теоретичні знання на практиці і розвиває аналітичні здібності. Інтеграція ігрових методів, зокрема логічних ігор і головоломок, сприяє розвитку пам'яті, уваги та творчого мислення.

По-третє, важливим є розвиток навичок саморегуляції. Техніки самомотивації, які навчають учнів ставити досяжні цілі та планувати навчання, допомагають формувати організаційні навички та самоконтроль. Методи релаксації, такі як дихальні техніки та короткі медитації, покращують концентрацію і знижують рівень тривожності.

Крім того, індивідуалізація навчання є важливим аспектом. Диференційоване навчання, яке передбачає адаптацію завдань відповідно до рівня підготовки учнів, враховує різноманітні стилі навчання і потреби. Регулярний

зворотний зв'язок щодо виконаних завдань сприяє саморефлексії та покращенню навчальних результатів.

Застосування метакогнітивних стратегій, таких як моделювання процесу мислення, демонструє учням, як аналізувати інформацію і приймати рішення, що сприяє розвитку самостійного мислення. Стратегії планування і моніторингу навчання дозволяють учням організовувати свою роботу та контролювати виконання завдань, що підвищує їхню автономність.

Стимулювання критичного мислення також є необхідним. Аналіз аргументів, що заохочує учнів оцінювати різні точки зору, допомагає розвивати навички критичного аналізу. Використання відкритих питань спонукає учнів до глибшого роздуму та розширення своїх поглядів.

Нарешті, інтеграція технологій у навчальний процес є важливим чинником. Використання навчальних платформ і цифрових інструментів для створення інтерактивних завдань підвищує зацікавленість учнів і розвиває їхні навички роботи з інформаційними технологіями. Віртуальні симуляції сприяють глибшому розумінню складних концепцій і процесів.

Застосування зазначених рекомендацій у навчальному процесі сприятиме розвитку ключових когнітивних процесів у школярів, таких як критичне мислення, увага, пам'ять і когнітивна гнучкість, що забезпечить їх успішну адаптацію до сучасних вимог освіти та життя.

Актуальність та практична цінність рекомендацій для вчителів щодо розвитку когнітивних процесів у школярів зумовлені необхідністю адаптації сучасної освіти до вимог суспільства та індивідуальних потреб учнів. Зокрема, в умовах швидких соціально-економічних змін і технологічного прогресу, основною метою сучасної освіти є не тільки передача знань, але й розвиток когнітивних навичок, які забезпечать учням здатність адаптуватися до нових викликів і ефективно функціонувати у швидко змінюючому світі.

Перш за все, рекомендації для вчителів мають підвищену актуальність через їхню спрямованість на розвиток ключових когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять, критичне мислення і когнітивна гнучкість. Ці процеси є

фундаментальними для успішного навчання і особистісного розвитку учнів. Підвищення ефективності навчального процесу, досягнуте через впровадження рекомендацій, сприятиме глибшому розумінню навчального матеріалу і розвитку здатності учнів до самостійного вирішення проблем, що, в свою чергу, покращить їх академічні досягнення.

По-друге, цінність рекомендацій зумовлена їхньою орієнтацією на інтеграцію когнітивного розвитку у навчальний процес. Вчителі, що використовують ці рекомендації, мають можливість адаптувати навчальні стратегії та методи до індивідуальних потреб учнів, що підвищує ефективність навчання. Це дозволяє враховувати різні стилі навчання і рівні розвитку учнів, що є критично важливим для забезпечення інклюзивного навчання і справедливих умов для всіх учнів.

Крім того, рекомендації сприяють розвитку навичок саморегуляції у школярів, що є важливим аспектом їхнього особистісного і академічного розвитку. Навчання учнів самостійно організовувати свій навчальний процес і ефективно управляти своїми емоціями та мотивацією допомагає формувати стійкі навички, які будуть корисні в подальшому навчанні та в житті загалом.

Актуальність рекомендацій також обумовлена їхньою здатністю сприяти розвитку соціально-психологічного клімату в класі. Залучення учнів до активної участі в навчальному процесі, використання інтерактивних методів і технік критичного мислення допомагає створити позитивну навчальну атмосферу, де учні відчувають себе впевненіше і більш мотивованими до навчання.

Так, рекомендації для вчителів щодо розвитку когнітивних процесів у школярів мають високу актуальність і цінність завдяки їхній спрямованості на покращення навчальних результатів, адаптацію навчальних стратегій до потреб учнів, розвиток навичок саморегуляції і позитивного соціально-психологічного клімату в класі. Вони створюють умови для всебічного розвитку учнів, що є основою для успішної адаптації до сучасного суспільства і подальшого особистісного та професійного зростання.

3.2. Психокорекційна програма розвитку когнітивних процесів у школярів

В умовах сучасної освіти значна увага приділяється не лише передачі знань, але й розвитку когнітивних процесів учнів. Особливо важливим є розвиток когнітивних процесів у школярів на уроках історії, де критичне мислення, пам'ять, увага та аналітичні здібності є ключовими для успішного засвоєння навчального матеріалу. У цьому контексті психокорекційні програми, що спрямовані на розвиток когнітивних процесів, набувають особливої актуальності та доцільності.

Актуальність таких програм обумовлена кількома факторами. По-перше, сучасний освітній процес стикається з викликами, які пов'язані з низьким рівнем когнітивних навичок учнів, що негативно впливає на їх академічні досягнення. Уроки історії, як одна з основних гуманітарних дисциплін, вимагають від учнів високого рівня когнітивної обробки інформації, включаючи здатність до аналізу, синтезу та критичної оцінки історичних фактів і подій. Відсутність достатнього розвитку цих навичок може призвести до поверхневого розуміння матеріалу і, як наслідок, до низької успішності.

По-друге, існуючі традиційні методи навчання часто не враховують індивідуальних потреб учнів у розвитку когнітивних процесів. Психокорекційні програми, які включають інтерактивні методи, психоосвітні тренінги і корекційні вправи, можуть заповнити цей пробіл, забезпечуючи учням можливість індивідуальної роботи над своїми когнітивними навичками в контексті уроків історії. Це сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу та розвитку необхідних навичок.

Доцільність розробки психокорекційних програм зумовлена також необхідністю інтеграції психологічних і педагогічних підходів у навчальний процес (Додаток В). Ефективна програма повинна включати елементи, що сприяють розвитку пам'яті, уваги, логічного мислення та критичного аналізу інформації. Це може бути досягнуто через впровадження спеціально розроблених

завдань, ігор, тренінгів і технік, спрямованих на покращення когнітивних функцій учнів.

Психокорекційні програми повинні враховувати психологічні та педагогічні умови розвитку когнітивних процесів. Це включає врахування вікових особливостей учнів, їх індивідуальних потреб та рівня розвитку. Важливою є також активна взаємодія між учителем та учнями, що забезпечує підтримку і мотивацію у процесі навчання. Психологічна підтримка та використання мотивуючих стратегій можуть суттєво підвищити ефективність програми.

Таким чином, психокорекційна програма розвитку когнітивних процесів у школярів є важливим і необхідним інструментом для покращення навчального процесу на уроках історії. Вона забезпечує комплексний підхід до розвитку когнітивних навичок, сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу та відповідає сучасним вимогам освіти. Психолого-педагогічні умови, що включають індивідуалізацію навчання, інтерактивні методи і психологічну підтримку, є ключовими для успішного впровадження таких програм і досягнення позитивних результатів у розвитку учнів.

Мета програми – розвиток когнітивних процесів у школярів, зокрема пам'яті, уваги, логічного мислення та критичного аналізу, з акцентом на інтерактивні методи навчання на уроках історії.

Основні завдання програми:

1. Поліпшення концентрації та вибіркової уваги учнів.
2. Розвиток критичного мислення та аналітичних навичок.
3. Підвищення рівня пам'яті і когнітивної гнучкості.
4. Формування навичок саморегуляції та мотивації до навчання.

Програма розвитку когнітивних процесів у школярів складається з кількох етапів, кожен з яких має специфічні завдання та цілі.

Перший етап — вступний — триває один тиждень і включає проведення діагностичних тестів для оцінки початкового рівня пам'яті, уваги, критичного мислення та когнітивної гнучкості учнів. На цьому етапі також відбувається

ознайомлення з метою і завданнями програми, а також знайомство з інтерактивними методами навчання.

Другий етап, що охоплює два тижні, зосереджений на розвитку концентрації та уваги. Учні беруть участь у групових іграх, таких як «Слідкуй за змінами» або «Знайди відмінності», які сприяють покращенню концентрації. Також передбачено виконання вправ на зосередженість, зокрема завдань на запам'ятовування коротких списків слів або цифр. Цей етап завершується мозковими штурмами, які залучають учнів до активних обговорень і ідей, що сприяє розвитку вибіркової уваги.

Третій етап, тривалістю три тижні, фокусується на розвитку критичного мислення та аналітичних навичок. Він включає аналіз історичних подій, де учні виконують вправи з інтерпретації причин і наслідків, а також працюють з реальними історичними кейсами, які вимагають застосування критичного мислення для вирішення завдань. Крім того, організовуються дебати на історичні теми, що стимулює розвиток критичного аналізу та аргументації.

Четвертий етап, що триває три тижні, має на меті покращення пам'яті та когнітивної гнучкості. В межах цього етапу впроваджуються ігри на запам'ятовування, такі як «Мнемонічні картки» та «Швидкі запитання». Учні також займаються складанням хронологічних карт і діаграм для покращення пам'яті про послідовність подій. Додатково передбачено використання різних форматів завдань (тестів, есе, проєктів) для розвитку когнітивної гнучкості.

П'ятий етап, тривалістю два тижні, присвячений формуванню навичок саморегуляції та мотивації. На цьому етапі проводяться майстер-класи з технік управління стресом, концентрацією та емоційним самоконтролем. Учні отримують допомогу у створенні індивідуальних планів навчання та постановці досяжних цілей. Мотиваційні сесії, де учні можуть ділитися своїми досягненнями та отримувати позитивний зворотний зв'язок, завершають цей етап.

Останній, шостий етап, триває один тиждень і передбачає оцінку результатів програми. Проводяться повторні тести для оцінки змін у рівні пам'яті, уваги, критичного мислення та когнітивної гнучкості. На основі отриманих даних

здійснюється аналіз результатів та корекційні заходи для підвищення ефективності програми.

Методичні рекомендації:

- активна участь: залучення учнів до активної участі у всіх етапах програми;
- постійний зворотний зв'язок: надання учням регулярного зворотного зв'язку для мотивації та корекції навчальних стратегій;
- індивідуальний підхід: врахування індивідуальних особливостей і потреб кожного учня для ефективного розвитку когнітивних процесів.

Програма має бути адаптована до вікових особливостей учнів та враховувати специфіку навчального процесу в конкретній школі. Успішна реалізація програми сприятиме значному покращенню когнітивних навичок учнів, що позитивно вплине на їх академічні досягнення та загальний рівень розвитку.

Впровадження психокорекційної програми розвитку когнітивних процесів у школярів, зокрема на уроках історії, має потенціал для значних позитивних змін у навчальному процесі та загальному розвитку учнів. Програма спрямована на покращення ключових когнітивних навичок, таких як пам'ять, увага, критичне мислення та когнітивна гнучкість. Результати, які можуть бути досягнуті внаслідок реалізації цієї програми, варто розглянути в кількох основних аспектах.

1. Поліпшення когнітивних процесів. По-перше, впровадження програми безпосередньо вплине на розвиток когнітивних процесів у школярів. Зокрема, інтерактивні методи та вправи на увагу та пам'ять, включені до програми, здатні суттєво поліпшити концентрацію та вибірккову увагу учнів. Дослідження показують, що ігри та вправи, спрямовані на розвиток уваги, можуть підвищити здатність учнів фокусуватися на навчальних завданнях, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню академічних результатів.

Розвиток критичного мислення через аналіз історичних подій та участь у дебатах сприятиме формуванню у школярів навичок аналітичного мислення і здатності до комплексного оцінювання інформації. Це дозволить учням краще усвідомлювати і розуміти історичний контекст, що є важливим для їх навчання та особистісного розвитку.

2. Зміни в навчальних результатах. По-друге, очікується, що впровадження програми позитивно вплине на навчальні результати учнів. Зокрема, покращення когнітивних процесів, таких як пам'ять і когнітивна гнучкість, дозволить школярам більш ефективно засвоювати нову інформацію і краще справлятися з навчальними завданнями. В результаті цього може відзначитися підвищення успішності учнів у навчанні, зокрема в предметах, що вимагають високого рівня аналітичних і критичних навичок, таких як історія.

3. Соціально-психологічні ефекти. По-третє, програма може позитивно вплинути на соціально-психологічний клімат в класі. Залучення учнів до групових обговорень, дебатів і спільних проєктів сприяє покращенню міжособистісних навичок і командної роботи. Це допоможе учням розвивати навички комунікації, співпраці та емпатії, що є важливими як для академічного успіху, так і для їх соціальної адаптації.

4. Розвиток навичок саморегуляції. По-четверте, впровадження програмних компонентів, що зосереджені на саморегуляції і мотивації, сприятиме розвитку у школярів навичок управління своїми емоціями та мотивацією до навчання. Це допоможе учням краще організовувати свій навчальний процес, знижувати рівень стресу та підвищувати загальну мотивацію до досягнення навчальних цілей.

5. Тривалі ефекти та потенціал для подальшого розвитку. Нарешті, ефекти від впровадження програми можуть бути довготривалими і позитивно вплинути на загальний розвиток учнів. Розвиток когнітивних процесів і навичок саморегуляції може забезпечити стабільні основи для подальшого навчання та особистісного розвитку. Впровадження програми створює можливості для розвитку індивідуальних здібностей учнів і підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці у майбутньому.

Табл. 4.1

Програма розвитку когнітивних процесів у школярів

Тиждень	День	Завдання	Час
1	1	Оцінка початкового рівня (діагностичні тести)	30 хв

		Ознайомлення з програмою (цілі, завдання)	30 хв
	2	Пояснення інтерактивних методів	30 хв
		Інструктаж з правил участі	30 хв
	3	Групове обговорення (очікування від програми)	45 хв
		Підготовка до практичних занять	15 хв
	4	Розробка індивідуальних планів (цілі та очікування)	60 хв
	5	Введення у поняття уваги та пам'яті	30 хв
		Обговорення важливості розвитку когнітивних навичок	у формі суцільної таблиці:30 хв
		6	Знайомство з інтерактивними іграми
	7	Рефлексія на тиждень (обговорення здобутого)	30 хв
2	8	Групова гра «Слідкуй за змінами»	30 хв
		Обговорення досвіду	15 хв
	9	Вправа «Запам'ятай і повтори»	30 хв
		Обговорення результатів	15 хв
10	Мозковий штурм	45 хв	
		Запис результатів	15 хв
	11	Групові ігри на увагу	60 хв
	12	Вправа на зосередженість	30 хв
		Обговорення успіхів	30 хв
	13	Тренування з вправами на увагу	60 хв
14	Підсумкове заняття з уваги	60 хв	
3	15	Аналіз історичної події	60 хв
	16	Групова робота над кейсами	60 хв
	17	Дебати на історичну тему	60 хв

	18	Аналіз результатів дебатів	30 хв
		Зворотний зв'язок	30 хв
	19	Розв'язання нових кейсів	60 хв
	20	Критичний аналіз статей	60 хв
	21	Обговорення результатів роботи	30 хв
Підготовка до наступного тижня		30 хв	
4	22	Гра «Мнемонічні картки»	30 хв
		Обговорення результатів	30 хв
	23	Складання хронологічних карт	60 хв
	24	Ігри на запам'ятовування	60 хв
	25	Зміна формату завдань	60 хв
	26	Картографія історичних подій	60 хв
	27	Підсумкове заняття на пам'ять	60 хв
	28	Оцінка прогресу у пам'яті	30 хв
Обговорення зворотного зв'язку		30 хв	
5	29	Майстер-клас з саморегуляції	60 хв
	30	Розробка індивідуальних планів навчання	60 хв
	31	Мотиваційна сесія	60 хв
	32	Групова підтримка	60 хв
	33	Тренінг з емоційного контролю	60 хв
	34	Зворотний зв'язок	30 хв
Підсумок програми		30 хв	
6	35	Повторні тести	60 хв
	36	Аналіз результатів	60 хв
	37	Корекційні заходи	60 хв
	38	Фінальна зустріч	60 хв
	39	Зворотний зв'язок від учнів	30 хв
		Заклучна сесія	30 хв

Загалом, реалізація психокорекційної програми розвитку когнітивних процесів у школярів має великий потенціал для покращення якості навчання, розвитку когнітивних навичок та соціально-психологічної адаптації учнів. Успішна реалізація програми сприятиме підвищенню академічної успішності, розвитку критичного мислення та покращенню загального емоційного фону в учнівському середовищі.

Висновки до розділу 3

Інтерактивні методи навчання значно підвищують ефективність уроків історії, сприяючи розвитку уваги, пам'яті, креативності, соціальних навичок і критичного мислення учнів. Вони мотивують до активної участі, забезпечують краще засвоєння матеріалу й адаптують навчання до індивідуальних потреб школярів.

Впровадження таких підходів, як групова робота, проєктна діяльність, ігрові методи та використання технологій, створює умови для всебічного розвитку учнів і підвищення їхньої академічної успішності. Ці методики допомагають формувати самостійних, обізнаних і творчих особистостей, готових до викликів сучасного світу.

Реалізація психокорекційної програми, спрямованої на розвиток когнітивних процесів у школярів, має значний потенціал для покращення якості освіти, зміцнення когнітивних навичок і забезпечення соціально-психологічної адаптації учнів. Успішне впровадження такої програми сприятиме зростанню академічної успішності, формуванню критичного мислення та створенню позитивної емоційної атмосфери в учнівському колективі.

РОЗДІЛ 4. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

4.1. Методи і процедура експериментального дослідження

В основу дослідження було покладено припущення про те, що розвиток когнітивних процесів (мислення, пам'ять, уява, увага) школярів обумовлений дією низки психолого-педагогічних чинників, серед яких ми виділяємо використання інтерактивних методів навчання на уроках історії та психолого-педагогічну підтримку школярів.

Відповідно до встановленої мети та висунутої гіпотези визначені емпіричні завдання дослідження:

1. Дослідити особливості розвитку когнітивних процесів школярів.
2. Визначити вплив інтерактивних методів навчання на уроках історії та психологічної підтримки на розвиток когнітивних процесів школярів.

Емпіричне дослідження виконано на базі ЗОШ № 8 міста Черкаси упродовж 2023–2024 років. Дослідження включало в себе три основні етапи які були окреслені теоретичними та практичними завданнями.

З метою перевірки припущення були створені дві вибірки досліджуваних. Першу вибірку склали учні 8-А класу у кількості 25 осіб. Другу вибірку склали учні 8-Б класу у кількості 25 осіб. Протягом експериментального етапу у 8-Б класі було реалізовано навчання із використанням уроків з нетрадиційними методами навчання (інтерактивними). У 9-Б класі – відбувалось навчання із використанням традиційних форм навчання. Після проведення навчання, учням обох класів було запропоновано взяти участь у діагностиці розвитку когнітивних процесів. Отже, нами було здійснено порівняльний аналіз розвитку когнітивних процесів досліджуваних контрольної та експериментальної груп. Такий аналіз дозволив нам зробити висновок щодо ефективності запропонованих нами методики

впровадження інтерактивних методів навчання в уроки історії, а також програми розвитку когнітивних процесів школярів.

У якості психодіагностичних методик використовувалися: розвитку діагностики творчого мислення П. Торренса, методика діагностики творчої уяви П.А. Столяренко, методика діагностики розвитку короткочасної пам'яті Джекобсона, методика діагностики вибірковості уваги Г. Мюнстерберга.

З метою діагностики особливості розвитку мислення школярів використовувався тест творчого мислення П. Торренса. Тест включає чотири батареї завдань: вербальні і фігурні форми А і Б. Форми А і Б є еквівалентними й альтернативними по відношенню одна до одної і застосовуються для дітей, починаючи з дитячого садка і до закінчення школи. Фігурні форми тестів, як показує досвід, в найменшій мірі залежать від національних, культурних, соціальних та інших відмінностей, у порівнянні з вербальними. Тому в нашому дослідженні використовуємо саме фігурні форми тесту [18].

Оцінка виконання цих тестів включає наступні показники: швидкість – кількість відповідей в кожному субтесті; пластичність, або гнучкість – ступінь різноманітності відповідей, що оцінюється за кількістю категорій у відповідях; оригінальність – рідкість, нетривіальність ідей; ретельність розробки ідей – деталізація відповідей.

Фігурні тексти складаються з трьох субтестів, на виконання яких відводиться 30 хв. (по 10 хв. на кожний).

Завдання «Намалюй картинку» – тест, у якому випробовуваний повинен придумати оригінальну картину з використанням певного елемента. Цей елемент – контур, зроблений з кольорового папіру (у формі краплі або бобу) з клейким шаром – повинен служити істотним елементом придуманої картини. В інструкції підкреслюється необхідність придумати такий малюнок, який ніхто більше не зможе придумати (оригінальність), і доповнити його так, щоб він став повною і цікавою розповіддю (ретельність розробки). Художній рівень виконання малюнків у всіх завданнях фігурних тестів не оцінюється.

Завдання «Незавершені фігури» сконструйовано автором з ряду інших тестів. Як відомо з гештальтпсихології, незакінчені фігури викликають прагнення завершити їх найпростішим і якнайлегшим способом. Так, щоб створити оригінальну відповідь, необхідно контролювати це прагнення і гальмувати його задоволення. Кожна закінчена фігура (їх всього 10) оцінюється за оригінальністю і ретельністю розробки ідей. Кількість виконаних завдань визначає показник ретельності, а ступінь різноманітності відповідей – гнучкість мислення.

Завдання «Фігури, що повторюються» схоже з попереднім. Стимулюючим матеріалом є 30 пар паралельних ліній (форма А) або 40 кругів (форма Б). Повторення одного і того ж елемента дозволяє перевірити здатність випробовуваного до продукування безлічі різноманітних асоціацій. Завдання форм А і Б у цьому випадку не однакові: паралельні лінії – відкриті фігури, що вимагають завершення, тоді як круги, навпаки, замкнуті фігури, що вимагають руйнування структури. Проте показники цих двох форм високо корелюють між собою на рівні 0,61; 0,61 і 0,74 для показників швидкості, оригінальності і ретельності розробки і лише для гнучкості цей коефіцієнт складає 0,36. В завданні «Фігури, що повторюються» стимулюються всі характеристики дивергентного мислення. Швидкість стимулюється інструкцією придумати якомога більше предметів і картинок, гнучкість – зробити їх якомога більш різноманітними, оригінальність – спробувати придумати такі малюнки, які ніхто не зміг би придумати, розробленість – доповнити малюнок значимими і новими деталями (ідея).

Результати тесту оцінюються за наступними категоріями: корисність ідей; оригінальність (показник новизни ідей) і розробленість.

На основі отриманих балів за окресленими категоріям виводиться сумарна оцінка тесту, яка дозволить віднести досліджуваного до одного з трьох рівнів творчого розвитку: низький; середній; високий.

З метою дослідження творчої уяви використовувалася методика «Тест творчої уяви і швидкості процесів мислення» Н.А. Столяренко. Для проведення тестування необхідно мати аркуш паперу, олівець або авторучку, секундомір.

Після сигналу «увага», зачитуються і пишуться експериментатором на дошці три слова: дощ; земля; поле. Досліджуваний як можна швидше складає і записує як найбільше осмислених фраз таким чином, щоб в них входили всі ці три слова. Наприклад: «Дощ у полі промочив землю». Кожну фразу необхідно писати з нового рядка. По команді «Стоп» ставити крапку в тому місці, де застала дана команда. Команда «Стоп» означає перегортання паперу на іншу сторінку. Знову запустивши секундомір по команді «Почати». Через 5 хвилин подається команда «Стоп». Експериментатор веде спостереження за поведінкою і за мімікою досліджуваних [93].

За допомогою опитування з'ясовується, які фрази писалися легко, а які тяжко і чому. Кожна фраза оцінюється за п'ятибальною системою: 5 – обдумана оригінальна комбінація; 4 – правильне логічне складання слів; 3 – припустимо і таке; 2 – два слова пов'язані між собою, а третє – нелогічно; 1 – набір слів. Показники зводяться до коефіцієнту творчої уяви, яка дорівнює сумі поставлених балів, поділених на число фраз, написаних за п'ять хвилин. Ктву S/N , де Ктву – коефіцієнт творчої уяви; S – сума балів; N – кількість фраз. Якщо Ктву більше 1 – високий рівень творчих здібностей, нижче 1 – низький рівень.

З метою дослідження обсягу короточасного запам'ятовування використовувалася методика Джекобсона. Матеріали та обладнання: бланк з чотирма наборами рядів чисел, аркуш для записів, ручка і секундомір. Дослід можна проводити з одним досліджуваним або з групою з 6–8 осіб. Він включає чотири аналогічні серії. У кожній з них експериментатор зачитує досліджуваному один з наведених наборів цифрових рядів. Елементи рядів пред'являються з інтервалом 1 с. Після прочитування кожного ряду через 2–3 с за командою «Пишіть!» досліджувані на аркуші паперу відтворюють елементи ряду з тією послідовністю, з якою вони пред'являлись експериментатором. У кожній серії, незалежно від результату, зачитуються всі сім рядів. Інструкція для всіх серій експерименту однакова. Інтервал між серіями становить 6–7 хв.

Інструкція досліджуваному: «Я назву Вам кілька цифр. Слухайте уважно і намагайтеся запам'ятати їх якнайбільше. Після закінчення диктування за мою

командою «Пишіть!» запишіть те, що запам'ятали, з тією послідовністю, з якою вони пред'являлися. Увага! Починаємо!». Процедура обробки результатів дослідження за методикою Джекобсона представлена у додатку В.

Методика «Вибірковість уваги» розроблена німецьким психологом та філософом Г. Мюнстербергом. Цей тест використовується для вивчення різних аспектів психологічної функції, таких як сприйняття, увага, спостереження та реакційна швидкість. Методика включає у себе набір літер без пробілів, у яких наявні слова. Завдання досліджуваного полягає у виявленні замаскованих слів протягом двох хвилин. За кількістю визначених слів можна визначити високий/середній/низький рівень уваги.

Представлені методики повністю відповідають меті та задачам емпіричного дослідження,

4.2 Особливості впливу інтерактивних методів навчання та психологічної підтримки на розвиток когнітивних процесів школярів

У дослідженні, яке проводилось у електронному форматі (за допомогою гугл форми), взяли участь 50 школярів (8 клас А та 8 клас Б). У якості експериментального виступив 9 А клас.

Зміст експериментального впливу полягав в апробації використання інтерактивних методів на уроках історії, а також апробації психокорекційної програми розвитку когнітивних процесів школярів.

У експериментальній групі (клас А) була реалізована методика використання інтерактивних методів в уроки історії, а також апробована психокорекційна програма розвитку когнітивних процесів школярів. У контрольному класі (клас Б) – відбувалось навчання на уроках історії із використанням традиційних форм навчання. Після завершення експериментального етапу учням обох класів було запропоновано взяти участь у діагностиці показників когнітивних процесів. Показники когнітивних процесів школярів в експериментальній групі вивчалися у порівняння із показники когнітивних процесів школярів контрольної групи.

Порівняльний аналіз розвитку творчого мислення контрольної та експериментальної групи проводився за допомогою методики П. Торренса. Ми отримали відсоткові показники творчого мислення досліджуваних, їх побіжності, гнучкості, оригінальності та ретельності розробки ідей.

Результати дослідження творчого мислення контрольної груп представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Показники розвитку творчого мислення досліджуваних контрольної групи за методикою П. Торренса

Рівні	швидкість	гнучкість	оригінальність	розробленість
Низький	30%	30%	28%	34%
Середній	42%	44%	48%	44%
Високий	28%	26%	24%	22%

Аналізуючи швидкість мислення досліджуваних контрольної групи (табл. 2.1), ми можемо зробити висновок про те, що високий рівень побіжності мають 28% учнів, 42% учнів мають середній рівень і 30% учнів – низький рівень, тобто більшість школярів реагують на нові нестандартні завдання на високому та середньому рівнях; третина школярів – на низькому рівні.

Результати діагностики гнучкості мислення наступні: 30% учнів мають високий рівень гнучкості мислення, 44% учнів – середній рівень і 26% учнів – низький. Це означає, що 70% учнів можуть мислити з широкою варіативністю форм і прийомів.

Показники оригінальності виконаних завдань наступні: 24% учнів мають високий рівень, 48% учнів мають середній рівень, 28 % учнів – низький рівень.

Тільки 24% учнів здатні придумати нестандартне рішення проблеми; майже половина школярів контрольної групи проявляють оригінальність сутиативно, а 28% учнів взагалі не змогли придумати щось нове.

Розробленість малюнків розподілена за відсотковими рівнями наступним чином: 22% – високий рівень, 44% – середній рівень, 34% – низький рівень. Такі результати свідчить про те, що розвиненість одного фактору призводить до достатньої розвиненості останніх.

Графічно показники розвитку творчого мислення досліджуваних контрольної групи за методикою П. Торенса представлені на рис. 2.1.

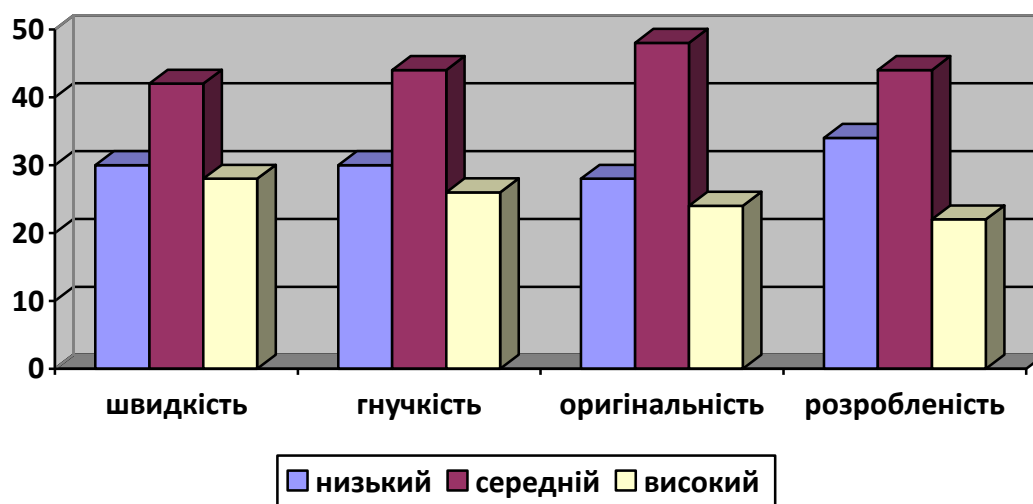

Рис. 2.1. Показники розвитку творчого мислення досліджуваних контрольної групи за методикою П. Торенса

Таким чином, у досліджуваних контрольної групи показники творчого мислення представлені на всіх рівнях розподілу за всіма шкалами методики П. Торенса.

Результати дослідження творчого мислення досліджуваних експериментальної групи представлені у таблиці 2.2.

Показники розвитку творчого мислення досліджуваних експериментальної групи за тестом П. Торренса

Рівень	Побіжність	Гнучкість	Оригінальність	Розробленість
Низький	20%	22%	16%	21%
Середній	48%	46%	52%	50%
Високий	32%	32%	32%	29%

Аналіз результатів дослідження швидкість мислення досліджуваних експериментальної групи (табл. 2.2) засвідчив наступний розподіл результатів: 32% учнів – високий рівень, 48% учнів – середній рівень, 20% учнів – низький рівень. Отже, переважає середній та високий рівні швидкості; найменшу вираженість має низький рівень, тобто досліджувані експериментальної групи достатньо швидко розв’язують розумові проблеми відносно свого віку.

Гнучкість має наступні відсоткові показники: 32% учнів – високий рівень, 46% учнів – середній рівень, 22% учнів – низький рівень. Тобто переважними є середній та високий рівні, що вказує на розвиненість такої характеристики мислення як гнучкість у досліджуваних експериментальної групи.

Оригінальність має наступні відсоткові показники: 32% учнів – високий рівень, 52% учнів – середній рівень, 16% учнів – низький рівень. Отже, показники середнього рівня за шкалою оригінальності мають більше половини досліджуваних експериментальної групи; показники високого рівня перевищують показники низького рівня.

Розробленість малюнків розподілена за відсотковими рівнями наступним чином: 29% учнів – високий рівень, 50% учнів – середній рівень, 29 % – низький рівень.

Графічно показники розвитку творчого мислення досліджуваних експериментальної групи за тестом П. Торренса представлені на рис. 2.2.

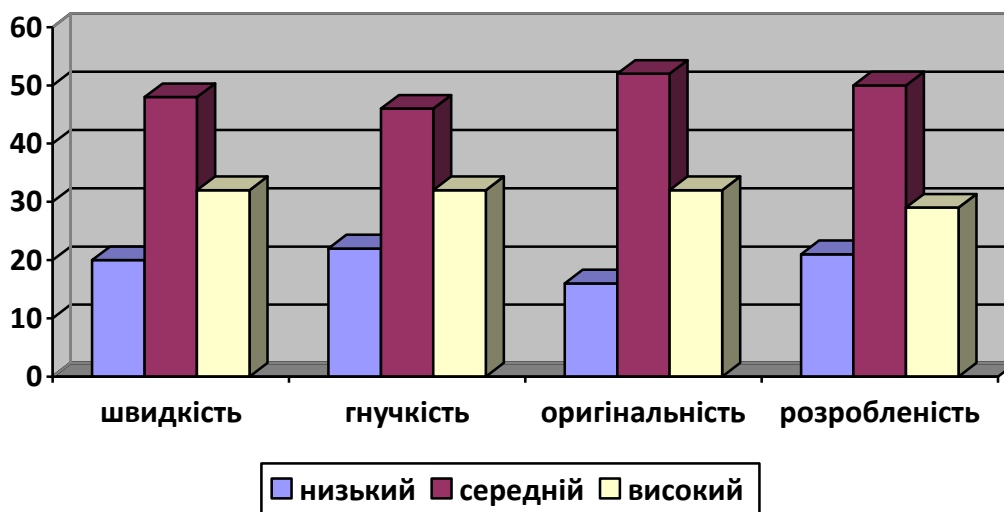

Рис. 2.2. Показники розвитку творчого мислення досліджуваних експериментальної групи за тестом П. Торренса

Таким чином, у досліджуваних експериментальної групи показники творчого мислення представлені на середньому та високому рівнях розподілу за всіма шкалами методики П. Торренса; показники творчого мислення у досліджуваних контрольної групи представлені на середньому та низькому рівнях.

У середньому досліджувані контрольної групи набрали $152,81 \pm 10,97$ балів, що свідчить про загальний середній рівень творчого мислення. Середній рівень творчого мислення характерний для школярів, які мають когнітивні здібності; досліджувані експериментальної групи набрали $159,29 \pm 11,49$ балів, що свідчить про загальний вище середнього рівень творчого мислення.

У школярів контрольної групи переважає фактор швидкості (51%). На наступному місці – фактор гнучкості (24%), оригінальності (15%) і розробленості (10%). У школярів експериментальної групи переважає фактор оригінальності (46%). На наступному місці – фактор розробленості (36%), гнучкості (10%) і швидкості (8%). Структури факторів творчого мислення у школярів контрольної та експериментальної групи графічно представлені на рис 2.3, 2.4.

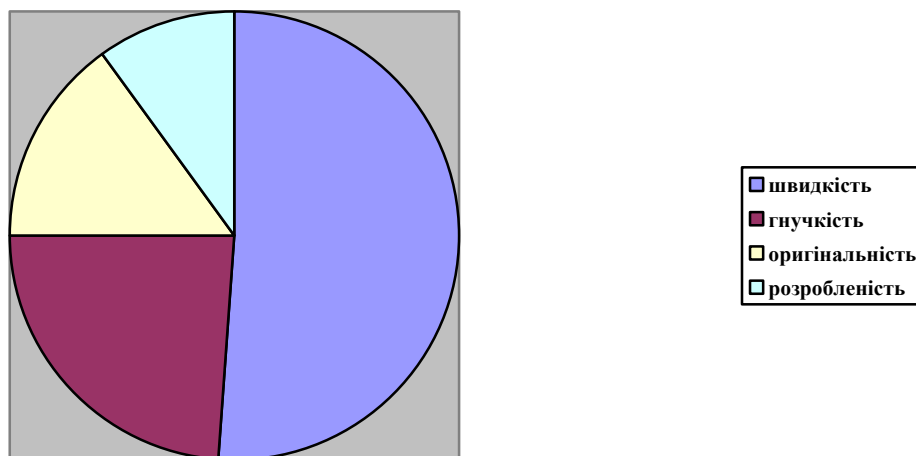

Рис. 2.3. Структура факторів творчого мислення школярів контрольної групи за тестом П. Торренса

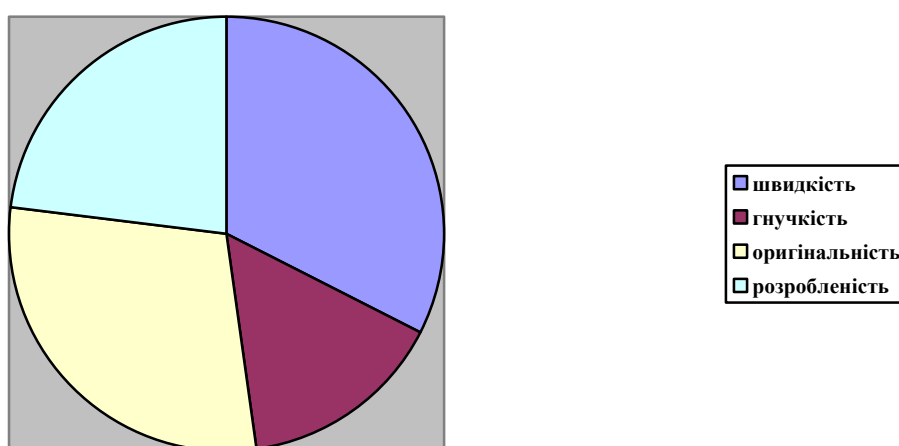

Рис. 2.4. Структура факторів творчого мислення школярів експериментальної групи за тестом П. Торренса

Таким чином, досліджувані контрольної групи характеризуються такими якостями мислення, як швидкість, гнучкість; у досліджуваних експериментальної групи переважають такі характеристики творчого мислення, як оригінальність та розробленість.

Результати дослідження творчої уяви школярів контрольної групи за методикою П.А. Столяренко представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Показники розвитку творчої уяви школярів контрольної групи за методикою П.А. Столяренко

Рівень	%
Низький	30%
Середній	50%
Високий	20%

Як свідчать результати дослідження творчої уяви, високий рівень показників мають 20% учнів контрольної групи, що свідчить про здатність цих школярів швидко, без зайвих зусиль переключатися з однієї діяльності на іншу.

Середні показники розвитку творчої уяви зафіксовані у 50% учнів контрольної групи. Ці школярі здатні при необхідності справлятися з поданими їм завданнями, але при їх виконанні у них виникають труднощі.

Низький рівень розвитку творчої уяви має 30% учнів контрольної групи. Ці школярі відчують значні труднощі у виконанні нетипових завдань, які потребують швидкої орієнтації в ситуації.

Таким чином, у досліджуваних контрольної групи спостерігається домінування середнього та низького рівнів розвитку творчої уяви.

Результати дослідження творчої уяви школярів експериментальної групи за методикою П.А. Столяренко представлені у таблиці 2.4.

**Показники розвитку творчої уяви школярів експериментальної групи
за методикою П.А. Столяренко**

Рівень	%
Низький	20%
Середній	48%
Високий	32%

Як свідчать результати дослідження творчої уяви, високий рівень показників мають 32% школярів експериментальної групи, що свідчить про їх здатність швидко переходити від одного засобу мислення до іншого і переключатися з однієї діяльності на іншу.

Середні показники розвитку творчої уяви зафіксовані у 48% школярів експериментальної групи. Ці школярі мають деякі труднощі, з якими вони не можуть самостійно справитися.

Низький рівень розвитку творчої уяви має 20% школярів експериментальної групи. Вони відчують значні труднощі у виконанні нетипових завдань, які потребують швидкої орієнтації в ситуації.

Таким чином, у школярів експериментальної групи спостерігається домінування середнього та високого рівнів розвитку творчої уяви.

Показники розвитку творчої уяви школярів контрольної та експериментальної груп за методикою П.А. Столяренко представлені на рис. 2.5.

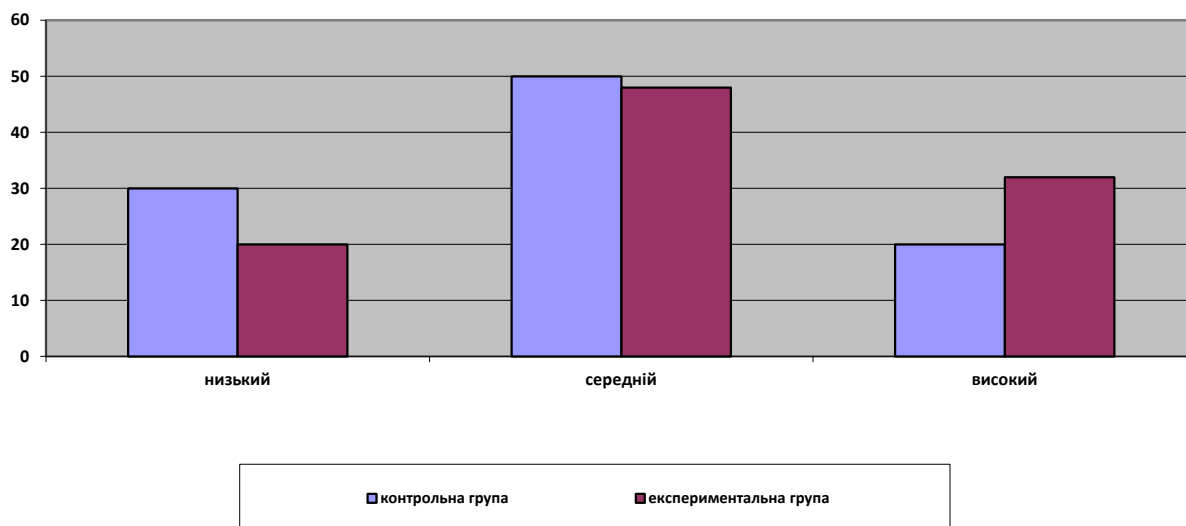

Рис. 2.5. Показники розвитку творчої уяви школярів контрольної та експериментальної груп за методикою П.А. Столяренко

За результатами методики П.А. Столяренко можна стверджувати, що виявлено відмінності у рівні творчої уяви між школярами контрольної та експериментальної груп. Школярі експериментальної групи характеризуються вищим рівнем розвитку творчої уяви.

Результати дослідження короткочасної пам'яті школярів контрольної та експериментальної груп за методикою Джекобсона представлені у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Показники розвитку короткочасної пам'яті школярів контрольної та експериментальної груп за методикою Джекобсона

Рівень розвитку пам'яті	Контрольна група	Експериментальна група
Низький	25%	5%
Середній	55%	70%
Високий	20%	25%

Як свідчать результати дослідження короткочасної пам'яті, високий рівень показників мають 20% школярів контрольної групи та 25% школярів експериментальної групи, що свідчить про їх здатність швидко закріплення образів сприйняття, уявлень, думок; процес запам'ятовування одразу переходить у

зберігання, а невдовзі у відтворення. Школярі із високим рівнем розвитку короткочасної пам'яті з першого разу запам'ятовують 7-8 одиниць матеріалу, до п'ятого повторення – 9-10 одиниць.

Середні показники розвитку короткочасної пам'яті зафіксовані у 55% школярів контрольної групи та 70% школярів експериментальної групи. Ці школярі мають деякі труднощі, що пов'язані із процесом запом'ятовування та відтворення матеріалу; образи короткочасної пам'яті закріплюються і стають надбанням довготривалої пам'яті у більшості ситуацій, але не завжди.

Низький рівень розвитку короткочасної пам'яті має 25% школярів контрольної групи та 5% школярів експериментальної групи. Вони відчувають значні труднощі із запом'ятовуванням та відтворенням матеріалу. Школярі із низьким рівнем розвитку короткочасної пам'яті з першого разу запам'ятовують 2 одиниці матеріалу, після 5-го повторення – до 5 одиниць.

Таким чином, у школярів контрольної групи спостерігається домінування середнього та низького рівнів розвитку короткочасної пам'яті; у школярів експериментальної групи – домінування середнього та високого рівнів розвитку короткочасної пам'яті.

Показники розвитку короткочасної пам'яті школярів контрольної та експериментальної груп представлені на рис. 2.6.

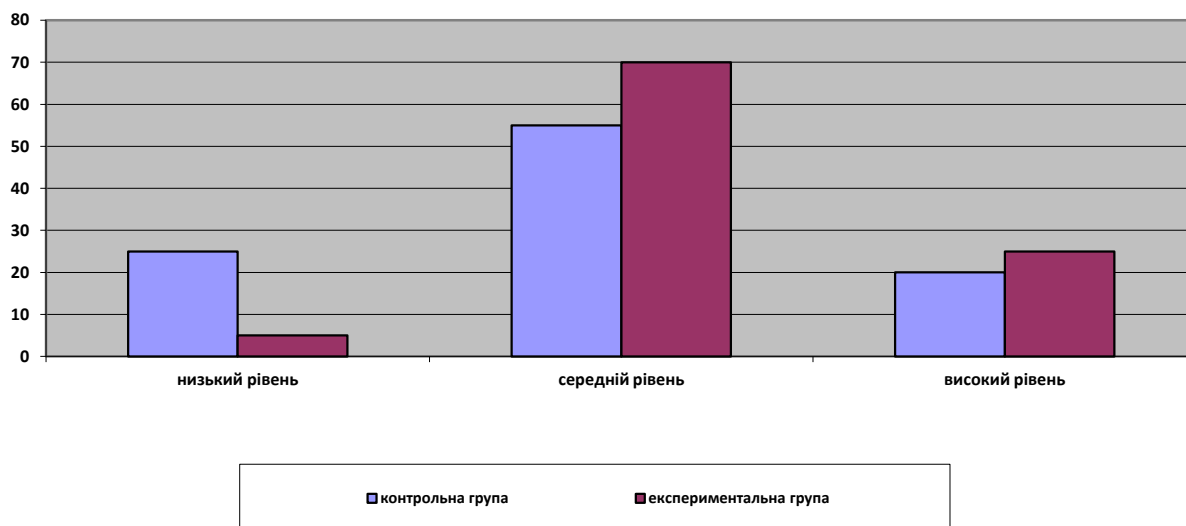

Рис. 2.6. Показники розвитку короткочасної пам'яті школярів контрольної та експериментальної груп за методикою Джекобсона

За результатами дослідження короткочасної пам'яті школярів можна стверджувати, що виявлено відмінності у рівні її розвитку між школярами контрольної та експериментальної груп. Школярі експериментальної групи характеризуються вищим рівнем розвитку короткочасної пам'яті.

Результати дослідження уваги школярів контрольної та експериментальної груп за методикою «Вибірковість уваги» Г. Мюнстерберга представлені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Показники розвитку уваги школярів контрольної та експериментальної груп за методикою Г. Мюнстерберга

Рівень розвитку уваги	Контрольна група	Експериментальна група
Низький	25%	10%
Середній	55%	60%
Високий	20%	30%

Як свідчать результати дослідження уваги, високий рівень показників мають 20% школярів контрольної групи та 30% школярів експериментальної групи. Ці школярі вибрали 21-24 слова, що відповідає високому рівню розвитку

такої властивості уваги як вибірковість. Такі особи характеризуються здатністю зосереджувати увагу на конкретних деталях або завданнях, виключаючи відволікаючі фактори. Вони можуть легко ігнорувати зайві впливи та фокусуватися на головному завданні.

Середні показники розвитку уваги зафіксовані у 55% школярів контрольної групи та 60% школярів експериментальної групи. Вибірковість уваги цих школярів близька до норми, але у деяких ситуаціях підводить їх. Тобто вони мають здатність керувати увагою на деяку міру, але можуть виникати відволікаючі моменти. Особистості з середнім рівнем вибірковості уваги можуть відчувати виклик у відповіді на зовнішні подразники або змінювати фокус уваги під впливом різних факторів. Вони можуть потребувати деякої додаткової внутрішньої дисципліни для збереження уваги на важливих завданнях.

Низький рівень розвитку уваги має 25% школярів контрольної групи та 10% школярів експериментальної групи, що може проявлятися відволіканням, нездатністю утримувати увагу на конкретних завданнях або відчуттям розсіювання. Особистості з низьким рівнем вибірковості уваги можуть мати складнощі зі зосередженістю на одному завданні, що може впливати на їх продуктивність та виконання різних завдань одночасно. Вони можуть бути більш вразливими до відволікаючих факторів та важко керувати увагою на важливих завданнях без додаткового зусилля. Вони відчують значні труднощі спрямованості й зосередженості на певних об'єктах з одночасним абстрагуванням від інших.

Таким чином, у школярів контрольної групи спостерігається домінування середнього та низького рівнів розвитку уваги; у школярів експериментальної групи – домінування середнього та високого рівнів розвитку пам'яті.

Показники розвитку уваги школярів контрольної та експериментальної груп за методикою Г. Мюнстерберга представлені на рис. 2.7.

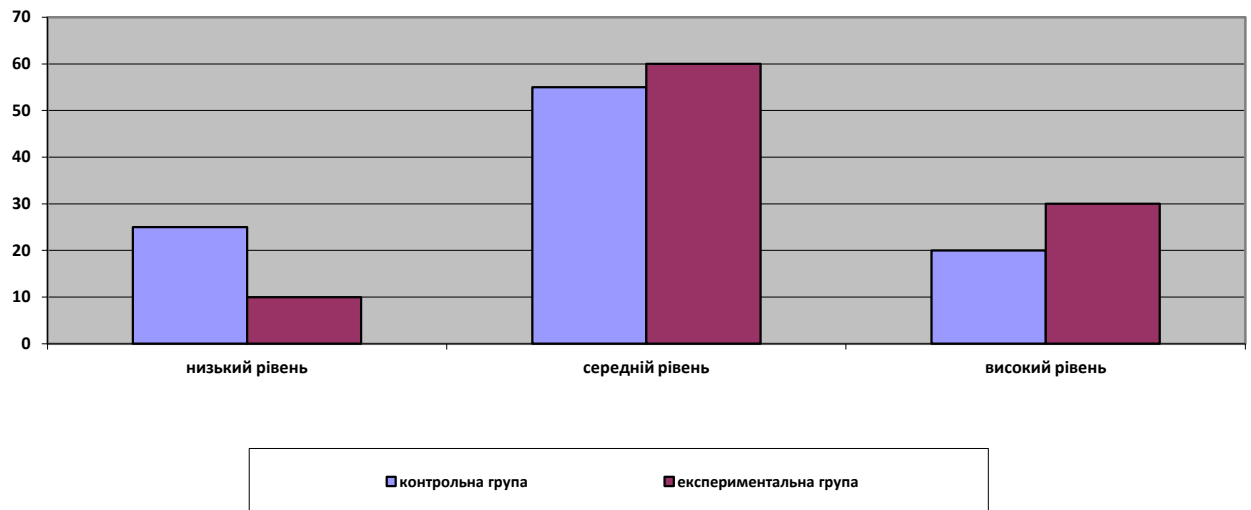

Рис. 2.7. Показники розвитку уваги школярів контрольної та експериментальної груп за методикою Г. Мюнстерберга

За результатами дослідження уваги школярів можна стверджувати, що виявлено відмінності у рівні її розвитку між школярами контрольної та експериментальної груп. Школярі експериментальної групи характеризуються вищим рівнем розвитку уваги.

Висновки до розділу 4

В процесі емпіричного дослідження використовувалися методи бесіди, спостереження, тестування; констатуючий експеримент; методи математичної статистики. У якості психодіагностичних методик використовувалися: розвитку діагностики творчого мислення П. Торренса, методика діагностики творчої уяви П.А. Столяренко, методика діагностики розвитку короточасної пам'яті Джекобсона, методика діагностики вибірковості уваги Г. Мюнстерберга.

За результатами методики Торренса виявлено відмінності у рівні творчого мислення між школярами контрольної та експериментальної груп. Досліджувані експериментальної групи характеризуються вищим рівнем розвитку творчого мислення. Також у досліджуваних двох вибірок виявлено відмінності у структурі факторів творчого мислення. Досліджувані контрольної групи характеризуються такими якостями мислення, як швидкість, гнучкість; у досліджуваних експериментальної групи переважають такі характеристики творчого мислення, як оригінальність та розробленість. Також виявлено відмінності у рівні пам'яті та

уваги між школярами контрольної та експериментальної груп. У досліджуваних контрольної групи спостерігається домінування середнього та низького рівнів розвитку пам'яті та уваги; у досліджуваних експериментальної групи – домінування середнього та високого рівнів розвитку пам'яті та уваги. Отримані результати дозволяють стверджувати, що використання інтерактивних методів навчання на уроках історії, а також психолого-педагогічна підтримка школярів є одним із чинників розвитку когнітивних процесів.

ВИСНОВКИ

Встановлено, що проблема когнітивних процесів у психології є однією з центральних і охоплює широке коло питань, пов'язаних з вивченням механізмів мислення, сприйняття, пам'яті, уваги та інших психічних процесів. Однією з ключових проблем є розуміння того, як відбувається обробка інформації у мозку, які етапи проходить інформація від моменту її надходження через органи чуття до її використання в процесі прийняття рішень. Важливим питанням є також вивчення індивідуальних відмінностей у когнітивних процесах, тобто як особливості кожної людини впливають на спосіб мислення, запам'ятовування і вирішення проблем. Дослідження когнітивних процесів включають аналіз того, як зовнішні чинники, такі як навчальне середовище, соціальні взаємодії та культура, впливають на розвиток і функціонування цих процесів. Важливою проблемою є також взаємозв'язок когнітивних процесів з емоційними та мотиваційними станами людини. Важливим завданням є розробка ефективних освітніх програм та технологій, які б сприяли розвитку когнітивних навичок і могли б бути адаптовані до потреб учнів з різними когнітивними стилями та здібностями.

Наголошено, що розвиток когнітивних процесів у школярів визначається кількома ключовими факторами, зокрема спадковістю, зовнішнім середовищем і індивідуальними характеристиками. Хоча генетичні фактори мають певний вплив на когнітивні здібності, суттєву роль також відіграють умови життя, виховання, навчання та соціальне оточення. Кожна дитина має унікальні темпи і особливості розвитку, що необхідно враховувати. Таким чином, вікові аспекти когнітивного розвитку є критично важливими для розуміння навчального прогресу і психологічного розвитку школярів, і потребують відповідного індивідуального підходу в навчанні.

Ефективне викладання історії в школі потребує комплексного підходу і використання сучасних педагогічних методів. Важливо забезпечити активну участь здобувачів у навчальному процесі через дискусії, проєктне навчання та інтерактивні технології. Науковість, системність, об'єктивність та доступність у

навчанні історії є ключовими принципами, які сприяють глибокому розумінню історичних процесів і розвитку критичного мислення учнів. Використання сучасних технологій, таких як віртуальні тури та мультимедійні презентації, значно збагачує процес навчання і сприяє більш активному сприйняттю матеріалу. Важливо також враховувати інклюзивність історичного навчання, забезпечуючи рівний доступ до знань та уникнення упереджень. Таким чином, використання історичного контенту стає ефективним інструментом для розвитку когнітивних процесів школярів, сприяючи формуванню обізнаних, критично мислячих та співчутливих громадян.

Інтерактивні методи навчання значно підвищують ефективність уроків історії, сприяючи розвитку уваги, пам'яті, креативності, соціальних навичок і критичного мислення учнів. Вони мотивують до активної участі, забезпечують краще засвоєння матеріалу й адаптують навчання до індивідуальних потреб школярів.

Впровадження таких підходів, як групова робота, проєктна діяльність, ігрові методи та використання технологій, створює умови для всебічного розвитку учнів і підвищення їхньої академічної успішності. Ці методики допомагають формувати самостійних, обізнаних і творчих особистостей, готових до викликів сучасного світу.

Реалізація психокорекційної програми, спрямованої на розвиток когнітивних процесів у школярів, має значний потенціал для покращення якості освіти, зміцнення когнітивних навичок і забезпечення соціально-психологічної адаптації учнів. Успішне впровадження такої програми сприятиме зростанню академічної успішності, формуванню критичного мислення та створенню позитивної емоційної атмосфери в учнівському колективі.

Зміст експериментального впливу полягав в апробації методика використання інтерактивних методів на уроках історії, а також психокорекційної програми розвитку когнітивних процесів школярів.

У експериментальній групі була реалізована методика використання інтерактивних методів в уроки історії, а також апробована психокорекційна

програма розвитку когнітивних процесів школярів. У контрольній групі відбувалось навчання із використанням традиційних форм. Після завершення експериментального етапу досліджуваним обох груп було запропоновано взяти участь у діагностиці показників когнітивних процесів. Показники когнітивних процесів школярів в експериментальній групі вивчалися у порівняння із показниками когнітивних процесів школярів контрольної групи.

У якості психодіагностичних методик використовувалися: розвитку діагностики творчого мислення П. Торренса, методика діагностики творчої уяви П.А. Столяренко, методика діагностики розвитку короткочасної пам'яті Джекобсона, методика діагностики вибірковості уваги Г. Мюнстерберга.

Виявлено відмінності у рівні творчого мислення між школярами контрольної та експериментальної груп. Досліджувані експериментальної групи характеризуються вищим рівнем розвитку творчого мислення. Також у досліджуваних двох вибірок виявлено відмінності у структурі факторів творчого мислення. Досліджувані контрольної групи характеризуються такими якостями мислення, як швидкість, гнучкість; у досліджуваних експериментальної групи переважають такі характеристики творчого мислення, як оригінальність та розробленість. Також виявлено відмінності у рівні пам'яті та уваги між школярами контрольної та експериментальної груп. У досліджуваних контрольної групи спостерігається домінування середнього та низького рівнів розвитку пам'яті та уваги; у досліджуваних експериментальної групи – домінування середнього та високого рівнів розвитку пам'яті та уваги.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що використання інтерактивних методів навчання на уроках історії, а також психолого-педагогічна підтримка школярів є одним із чинників розвитку когнітивних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіпова Є. О., Ковалевська О. В. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. *Гуманітарний часопис*. 2012. № 2. С. 34–38.
2. Аутизм. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/neinfekciyni-zakhvoryuvannya/inshi-neinfekciyni-zakhvoryuvannya/autizm#:~:text=%D0%90%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%B7%D> (дата звернення: 04.07.2024).
3. Балардим В. М. Роль соціальних мереж та віртуальних спільнот в освіті учнівської молоді. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ, 2015. URL: http://lib.iitta.gov.ua/10355/1/Barladym_zvitna_19_03_2015.pdf (дата звернення: 10.09.2024).
4. Балашов Е.М. Метакогнітивний моніторинг саморегульованого навчання студентів: дис. ... докт. психол. наук. Острог, 2020, с. 496.
5. Бек А.Т. Когнітивна терапія депресії: теоретична рефлексія та особисті роздуми. *Психологія і суспільство*. 2019. №1. С. 90-100.
6. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. Київ, 2010. №9. С.9–15.
7. Блейк С., Пейп С., Чошанов М. Використання досягнень нейропсихології у педагогіці США. *Педагогіка*, 2014. № 5. С.85-91.
8. Брик О. Важливість читання та методи заохочення до нього. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2019. №2 (18).
9. Важливі етапи когнітивного розвитку дитини. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/739/> (дата звернення: 05.07.2024).
10. Важливі етапи когнітивного розвитку дитини. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/739/> (дата звернення: 10.09.2024).

11. Вестбрук Д., Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. Львів: Свічадо, 2014. 420 с.
12. Вивчення креативного мислення молодших школярів за допомогою тестів Торренса. URL: https://nakladovamaya.blogspot.com/2017/11/blog-post_12.html (дата звернення: 24.07.2024).
13. Віртуальна реальність на уроці: як у черкаській школі навчають дітей. URL: <https://zmi.ck.ua/cherkassy/vrtualna-realnst-na-urots-yak-u-cherkasky-shkol-navchayut-dtey-vdeo.html> (дата звернення: 08.07.2024).
14. Віртуальні екскурсії на уроках історії. Медіаграмотність. URL: <https://vseosvita.ua/library/virtualni-ekskursii-na-urokah-istorii-mediagramotnist-497341.html> (дата звернення: 08.07.2024).
15. Власова Н.С. Підвищення мотивації та інтересу учнів до вивчення історії шляхом впровадження на уроках принципу BYOD. URL: <https://www.schoolife.org.ua/443-2019/> (дата звернення: 08.07.2024).
16. Вовк Т. В. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування особистості учня. *Педагогічна майстерня*, 2012. № 2 (14).
17. Войцеховська О. Когнітивний розвиток дітей молодшого шкільного віку як предмет експериментальних досліджень. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2012. № 6. С. 153–162.
18. Впровадження імерсивної технології віртуальної та доповненої реальності на уроках історії. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-na-temu-vprovadzhennya-imersivno-tehnologi-virtualno-ta-dopovнено-realnosti-na-urokah-istori-387797.html> (дата звернення: 08.07.2024).
19. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : наук.-метод. посібник; за наук. ред. О. І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.
20. Галян І. М. Психодіагностика: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2009. 465 с.
21. Гейміфікація на уроках історії. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-geymifikaciya-na-urokah-istori-387626.html> (дата звернення: 08.07.2024).

22. Гейміфікація на уроках історії. URL: <https://vseosvita.ua/library/heimifikatsiia-na-urokakh-istorii-736710.html> (дата звернення: 08.07.2024).
23. Гейміфікація уроку історії. Вікторини та тести для інтерактивних дошок. URL: <https://prometheanworld.com.ua/istorychni-testy-dlya-interaktyvnyh-doshok/> (дата звернення: 08.07.2024).
24. Германова Д. Поняття когнітивних умінь у сучасній науковій рефлексії. *Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. 2019. №3. С. 212-221.
25. Гіперактивна дитина у класі. Стратегії реагування та організація навчального середовища. Укладачі: Ферт О., Рибак Ю. Методичні рекомендації. Проект «Інклюзивна освіта: крок за кроком», 2015.
26. Гончаренко С. А., Ваврик А. Й., Верещак Є. П. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства: монографія. Кіровоград : ІмексЛТД, 2014. 228 с.
27. Гулюк Ю.А. Міжнародні відносини (1918-1930 рр.) (10 клас. Всесвітня історія). URL: <https://www.schoollife.org.ua/414-2019/> (дата звернення: 08.07.2024).
28. Гупан Н. Формування критичного мислення учнів у процесі навчання прав людини. *Психолого педагогічні проблеми сільської школи: збірник наук. праць*. Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2008. № 27.
29. Дегтяр Г.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній освіті. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 1(49). С. 250-255.
30. Дерев'янка С.П. Когнітивна психологія : Навчально-методичні рекомендації. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2021. 80 с.
31. Діагностика рівня розвитку уваги. Методика «Вибірковість уваги» (Тест Г.Мюнстерберга). URL: <https://vseosvita.ua/library/diagnostika-rivna-rozvitku-uvagi-metodika-vibirkovist-uvagi-test-gmunsterberga-80720.html> (дата звернення: 24.07.2024).

32. Діагностичний тест П. Торренса. URL: <https://vseosvita.ua/library/diahnostychnyi-test-p-torrensa-673165.html> (дата звернення: 24.07.2024).
33. Дмитренко В.Г. Сучасний урок: модульна технологія навчання URL: <https://www.schoollife.org.ua/637-2019/> (дата звернення: 08.07.2024).
34. Досліджувати, не виходячи з дому. 29 онлайн-музеїв, аби урізноманітнити уроки. URL: <https://nus.org.ua/articles/doslidzhuvaty-ne-vyhodyachy-z-domu-29-onlajn-muzeyiv-aby-uriznomanitnyty-uroky/> (дата звернення: 08.07.2024).
35. Іванюта О, Яницька О. Психологічний аспект сформованості візуального мислення у школярів підліткового віку. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ*, 2020, №15. 60 – 68.
36. Іовенко М. Нестандартні способи розвинути критичне мислення. UNICEF Україна. 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97/%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 10.09.2024).
37. Казаченко Н. Коли не працює критичне мислення і для чого нам здоровий глузд. *Актуальні проблеми духовності. Збірник наукових праць; редактор Я. Шрамко. Кривий Ріг. 2020. Випуск 21. С.204-228.*
38. Каламаж Р. В. Когнітивно-стильовий виміру психологічних дослідженнях. *Наукові записки НУОА. Серія «Психологія та педагогіка». Вип.20. Актуальні проблеми когнітивної психології. Острого, 2012, с. 32-41.*
39. Канеман Д. Мислення швидко й повільно. Київ: *Наш формат*, 2017, 480 с.

40. Карпенко В. В. Психологічні засоби стимуляції творчості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна: зб. наук. праць; гол. ред. М. Й. Варій. Львів: ЛьвДУВС, 2010. Вип. 2. С. 66–79.
41. Карпенко Н. А. Зміст та структура творчого потенціалу особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна: зб. наук. праць; гол. ред. В. Середа. Львів: ЛьвДУВС, 2014. Вип. 1. С. 52–65.
42. Кебас. М. Як активізувати критичне мислення: сучасний підхід. URL: <https://eba.com.ua/yak-aktyvizuvaty-krytychne-myslennya-suchasnyj-pidhid-bazovi-pryntsypy-ta-pryjomy/> (дата звернення: 10.09.2024).
43. Клустер Д. Що таке критичне мислення. *Міжнародний журнал про розвиток мислення через читання та письмо*. 2001. № 4. С. 36-40.
44. Крива забування Еббінгауза. URL: <http://surl.li/ffniwm> (дата звернення: 24.07.2024).
45. Логвінова І.П., Кучеренко Ю.О. Програма з корекційно-розвиткової роботи для 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706529/2/%D0%9B%D0%BE%D0%B3%D0%B2%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9A%D1%83%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%205-9%20%D0%BA%D0%BB..pdf (дата звернення: 10.09.2024).
46. Мальований В.Ф. Узагальнення знань і тематичне оцінювання з теми «США та Канада. Країни Західної Європи»(11 клас. Всесвітня історія). URL: <https://www.schoollife.org.ua/410-2019/> (дата звернення: 08.07.2024).
47. Медична психологія: підруч.; за заг. ред. докт. мед. наук, проф. І. Д. Спіріної. Дніпро: ЛІРА, 2022. 300 с.

48. Методики дослідження уяви. Тест П. Торренса. Короткий тест «Заверши малюнок». URL: <https://lpcollege.com.ua/e-library/get-file/praktichna-robota-10> (дата звернення: 24.07.2024).
49. Михайлюк, В. (2022). Сучасні технології у викладанні історії в школі: теоретичні засади студентської педагогічної практики. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 1(3), 120–130. URL: <https://isg-journal.com/isjel/article/view/44> (дата звернення: 08.07.2024).
50. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №8. С. 1-4.
51. Моніна Г. Робота з гіперактивними дітьми. *Психолог. бібліотека: науково-виробниче видання*. 2005. № 9. С. 102–114.
52. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. К. Ліра-К., 2020. 564 с.
53. Набочук. О. Зміст домінуючих теорій творчості: до проблеми розвитку психології творчості в раціогуманістичній парадигмі. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ*, 2022, 18. С. 119 – 131.
54. Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науковометодичних праць за заг. ред. В. Є. Литньова, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 145–150.
55. Пам'ять. Методика 1. Дослідження обсягу короткочасної пам'яті. URL: <https://studfile.net/preview/5263788/page:10/> (дата звернення: 24.07.2024).
56. Платформи та сервіси дистанційного навчання. URL: <https://regional-lyceum.zt.ua/pedahoham/platformy-ta-servisy-dystantsiinoho-navchannia.html> (дата звернення: 08.07.2024).
57. Пов'якель Н. І. Формування пізнавальних здібностей дітей за умов сучасних ігрових психотехнологій: навч.-метод. посібник. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, «Поліграф-Центр», 2005. 320 с.

58. Практична робота 7. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=475017> (дата звернення: 24.07.2024).
59. Прокопів Л.Я. Експериментальна верифікація комплексної мультимодальної психокорекції дитячої гіперактивності. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2015. Випуск 29. С. 561-574.
60. Психологічні аспекти розвитку когнітивних здібностей у дітей: важливість і шляхи покращення. URL: <https://psychologist.com.ua/psixologichni-aspekti-rozvitku-kognitivnix-zdibnostej-u-ditej-vazhlivist-i-shlyaxi-pokrashennya/> (дата звернення: 05.07.2024).
61. Психологія старшокласників. URL: http://vnz-mpu.com.ua/images/pdf/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97_% (дата звернення: 05.07.2024).
62. Рібцун Ю. В. Дислексія. Енциклопедія освіти: довідково-аналітичне вид. Нац. акад. пед. наук України. К.: Юрінком Інтер, 2021. С. 225-226.
63. Рогозіна Л., Негур А., Залюбівська О. Педагогічні ідеї Д. Дьюї у світлі сучасних освітніх тенденцій. Вінницький Національний Технічний Університет URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/17719> (дата звернення: 10.09.2024).
64. Розвиток когнітивних здібностей дитини: як стимулювати мислення й інтелект? URL: <https://optima.kids/rozvitok-kognitivnih-zdibnostey-ditini-yak-stimulyuvati-mislennya-y-intelekt#:~:text=%D0%9F%D1%96%D0%B4%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%> (дата звернення: 05.07.2024).
65. Саліванова М.В. Використання документальних джерел на уроках історії та правознавства. URL: <https://www.schoollife.org.ua/1145-2017/> (дата звернення: 08.07.2024).
66. Синдром дефіциту уваги та гіперактивності – ознаки, корекція. URL: <https://dobrobut.com/ua/med/c-sindrom-deficita-vnimania-i-giperaktivnosti-priznaki-korrekcija> (дата звернення: 04.07.2024).

67. Сирота М.В. Теоретичні аспекти методичної проблеми педагога *Формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму під час освітнього процесу з історії*. URL: <https://www.schoollife.org.ua/281-2020/> (дата звернення: 08.07.2024).

68. Слободян М.І. Компетентнісний підхід до навчання на уроках історії URL: <https://www.schoollife.org.ua/807-2018/> (дата звернення: 08.07.2024).

69. Смагло Н.С. Сучасні аспекти розвитку творчої особистості. *Дайджест педагогічних ідей та технологій*. 2002. № 3. С.32-35.

70. *Сучасні дослідження когнітивної психології* (ICRACP 2020): матеріали наук.-практ. конф., м. Острого, 15 травня 2020 р. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. 76 с.

71. *Сучасні дослідження когнітивної психології*: збірник тез Міжнародної інтернет-конференції (м. Острого, 31 травня 2021 р.). Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 62 с.

72. Тарара А.М. Технічна творчість учнів основної школи у процесі проектної і технологічної діяльності: навчально-методичний посібник. Київ: *Педагогічна думка*, 2014.

73. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*, 2012. № 7-8. С.27-38.

74. Тест творчого мислення П. Торренса. Інструкція. Обробка результатів. URL: <https://dytpsycholog.com/2015/07/01/%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF-%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%B0-%D1%96%D0%BD%D1%81/> (дата звернення: 24.07.2024).

75. Тест: які у вас здібності мислення — звичайні чи нестандартні? URL: <https://tsn.ua/zdorovya/korysni-statti/test-yaki-u-vas-zdibnosti-mislennya-zvichayni-chi-nestandardni-1914112.html> (дата звернення: 24.07.2024).

76. Тимофієва М.П., Слободська О.В. Психологія здоров'я: Підручник. Київ: МЕДПРИНТ. 2022, 600 с.
77. Тищенко К. Зубрити – не вихід. Як у школах вчитимуть критичному і креативному мисленню. *Українська правда. Життя*, 2016.
78. Токарева Н.М. Розвиток критичного мислення. *Психологія управління освітнім процесом у сучасному суспільстві*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020.
79. Ханецька Н. В. Психологія творчості: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Хмельницький, 2010. 184 с.
80. Царенко О.А. Політичні портрети лідерів світу (Ф.Д.Рузвельт, Ф.Франко, Б.Муссоліні, А.Гітлер) (10 клас. Всесвітня історія). URL: <https://www.schoollife.org.ua/296-2021/> (дата звернення: 08.07.2024).
81. Шелестова Л. Дослідження процесу розвитку творчих здібностей старшокласників у практиці профільного навчання. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. Вип. 1. С. 22-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2018_1_5 (дата звернення: 05.07.2024).
82. Шмаргун В.М. Когнітивні механізми психомоторних дій. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особистими потребами*. 2018. №2. С. 307-319.
83. Що таке дислексія: типи, симптоми та варіанти лікування. URL: <https://neuroflex.ua/blog/how-to-understand-that-a-child-has-dyslexia-and-how-to-overcome-reading-difficulties/> (дата звернення: 04.07.2024).
84. Що таке ефект Еббінгауза та крива Еббінгауза? URL: <https://marketer.ua/ua/what-is-the-ebbinghaus-effect-and-the-ebbinghaus-curve/> (дата звернення: 24.07.2024).
85. Що таке когнітивна психологія. URL: <https://psychologer.com.ua/kohnityvna-psykhohohiia/> (дата звернення: 28.06.2024).
86. Що таке Мнемоніка і як її використовувати? URL: <https://cau.in.ua/803-mnemonika.html#:~:text=%D0%9C%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%82> (дата звернення: 09.07.2024).

87. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.
88. Bollas K. *Meaning and Melancholia*. Routledge, 2018. 339 p. [in English].
89. Brusilovsky, P., & Millán, E. *User Models for Adaptive Hypermedia and Adaptive Educational Systems*. Berlin: Springer. 2007.
90. Chapman, L.J. Commentary on two articles concerning generalized and specific cognitive deficits. *Journal of Abnormal Psychology*, , 2001, 11, 39-47. [in English].
91. Choi I., Koo M., Choi J. Individual differences in Analytic Versus Holistic Thinking. *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 33. 2007, №о 5. P. 691–705.
92. Danielson M.L., Bitsko R.H., Ghandour R.M. et al. Prevalence of parent-reported ADHD diagnosis and associated treatment among U.S. children and adolescents. *J. Clin Child Adolescent Psychology*. 2016. № 47(2). С. 199-212.
93. Flavell J. H. *Cognitive development*. NJ: Prentice-Hall, 1993. 423 p.
94. Fullan M. *Syly zmin. Vymiriuvannia hlybyny osvitnikh reform; per. z anhl. H. Shyian, R. Shyian*. Lviv : Litopys, 2000. 269 s., p. 114.
95. Kahneman, D., and Tversky, A. Subjective probability: A judgment of representativeness. *Cognitive Psychology*, 1974, 3, 430-454 [in English].
96. Katz V. Using History To Teach Mathematics. URL: <https://ru.scribd.com/doc/228827646/Using-History-to-Teach-Mathematics> (date accessed: 08.07.2024).
97. Krause, K., Freund, A. M. Delay or procrastination—A comparison of self-report and behavioral measures of procrastination and their impact on affective well-being. *Personality and Individual Differences*, 2014, 63, 75-80.
98. Maturana U. *Sens of humanity*, Paperback, 2009. 294 p. [in English].
99. Nisbett, R., Miyamoto, Y. The influence of culture: holistic versus analytic perception. *Trends in Cognitive Sciences*, 9, 2005, № 10, 467–473.
100. Rüdiger, Pohl F. *Cognitive Illusions: Intriguing Phenomena in Thinking, Judgment, and Memory*, Routledge, 2022.

101. Steinway S. How and Why to Use Primary Sources When Teaching History. URL: <https://www.hmhco.com/blog/how-and-why-to-use-primary-sources-when-teaching-history> (date accessed: 08.07.2024).

102. Wanser T. J. Professional development of history content and skills: measuring effects on teachers and students. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/281821228_PROFESSIONAL_DEVELOPMENT_OF_HISTORY_CONTENT_AND_SKILLS_MEASURING_EFFECTS_ON_TEACHERS_AND_STUDENTS (date accessed: 08.07.2024).

103. Wessel, J., Bradley, G. L., Hood, M. Comparing effects of active and passive procrastination: A field study of behavioral delay. *Personality and Individual Differences*, 2019, 139, 152-157. [in English].

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест Гілфорда

Мета: визначення рівня розвитку креативності особистості.

А) ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ

Необхідний матеріал: аркуш паперу, ручка.

Хід виконання: обстежуваним пропонується інструкція: «Вкажіть всі можливі способи використання і застосування деяких предметів:

1. порожньої скляної пляшки (одна чи декілька);
2. довгих листових цвяхів;
3. тирси.

На опис кожного предмета відводиться 2 хвилини, після цього переходять до переліку способу застосування інших предметів.

Обробка результатів: оцінюється продуктивність – кількість наведених способів застосування; оригінальність, гнучкість (я і в методиці доповнення).

Б) ДЕДУКЦІЯ

Хід виконання: обстежуваним пропонується інструкція: «Запишіть протягом двох хвилини якомога більше різних предметів, які можуть бути червоними, круглими, нескінченними».

Обробка результатів оцінюється продуктивність – кількість наведених способів застосування; оригінальність, гнучкість (я і в методиці доповнення).

В) ІНДУКЦІЯ

Хід виконання: обстежуваним пропонується інструкція: «Запишіть якомога більше категорій (класів) об'єктів, до яких належить даний предмет – яблуко, бензин, Київ».

На означення кожного поняття дається 2 хвилини.

Обробка результатів оцінюється продуктивність – кількість наведених способів застосування; гнучкість - число переходів від одного класу об'єктів до іншого.

Г) СЛОВЕСНА ФЛЮЕНТНІСТЬ (ПРОДУКТИВНІСТЬ) – ТЕСТ НА СЛОВЕСНО-МНЕМІЧНУ ГНУЧКІСТЬ

Хід виконання: обстежуваним пропонується інструкція: «Підберіть і запишіть якомога більше слів – іменників з наявністю певних літер. Треба виконати три завдання, кожне з яких відводиться 5 хвилин:

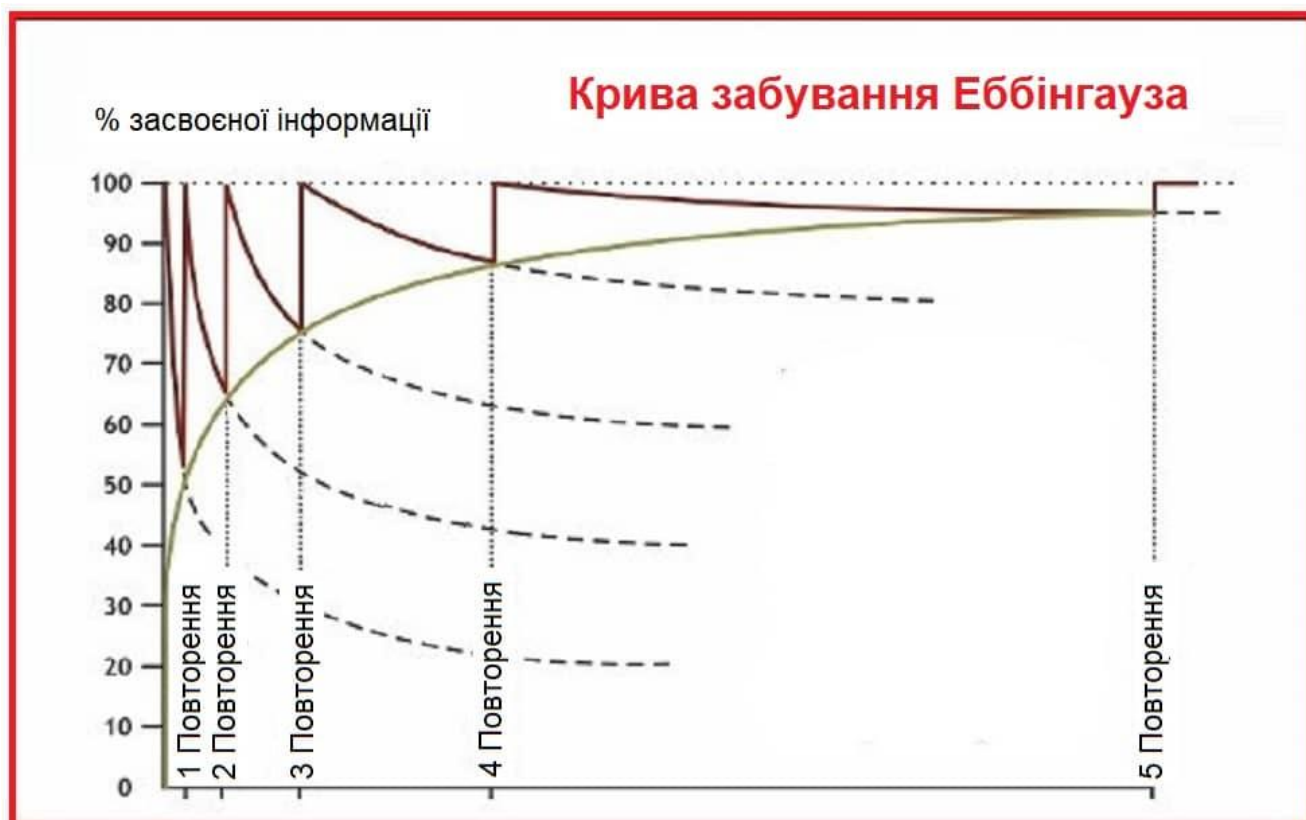
1. літери Т – А;
2. літери С – О;
3. літери В – Р

Місцеположення літер у слові значення не має. Головне, щоб зберігався наведений вище порядок».

Обробка результатів: оцінюється продуктивність – кількість наведених способів застосування; оригінальність, гнучкість (я і в методиці доповнення).

Методика Еббінгауза

Для ефективного запам'ятовування розроблено методики повторення. Вибір схеми залежить від часу, відпущеного заучування. Перше повторення відбувається відразу після читання тексту. Час кожного наступного дано від попереднього.

Крива Еббінгауза з урахуванням повторень. Повторення «обрізають» низхідні червоні лінії забування і піднімають щоразу до 100% запам'ятаний обсяг матеріалу. Зелена лінія показує, як у довгостроковій пам'яті його закріплюється все більше.

Схема повторень №1:

1. Читання тексту.
2. Перше повторення.
3. Друге — через 20 хв.
4. Третє — через 8 год.
5. Четверте — через 24 години.

Схема повторень №2:

1. Читання тексту
2. Перше повторення.
3. Друге — через 20-30 хв.
4. Третє — через день.
5. Четверте — через 2-3 тижні.
6. П'яте — через 2-3 міс.

Розрахунок часу в обох схемах заснований на висновках Еббінгауза про те, що найбільше забування відбувається в першу годину після читання. Перша схема підходить тим, кому треба вивчити матеріал за 1-2 дні. Друга — для більшого періоду.

Визначення обсягу короткочасного запам'ятовування за методикою Джекобсона

Методика дослідження обсягу короткочасної пам'яті

Мета дослідження: визначення обсягу короткочасного запам'ятовування за методикою Джекобсона.

Матеріали та обладнання: бланк з чотирма наборами рядів чисел, аркуш для записів, ручка і секундомір.

Процедура дослідження

Дослід можна проводити з одним досліджуваним або з групою з 6–8 осіб. Він включає чотири аналогічні серії. У кожній з них експериментатор зачитує досліджуваному один з наведених наборів цифрових рядів.

Перший набір 5241 96023 254061 7842389 34682538 598374623 6723845207	Другий набір 7543 23586 675130 9562751 69307172 578611730 6861821488
Третій набір 1372 64805 725318 0759438 52186355 132697843 3844528716	Четвертий набір 7106 89934 856086 5201570 82744525 715843413 1524836897

Елементи рядів пред'являються з інтервалом 1 с. Після прочитування кожного ряду через 2–3 с за командою «Пишіть!» досліджувані на аркуші паперу відтворюють елементи ряду з тією послідовністю, з якою вони пред'являлись експериментатором. У кожній серії, незалежно від результату, зачитуються всі сім рядів. Інструкція для всіх серій експерименту однакова. Інтервал між серіями становить 6–7 хв.

Інструкція досліджуваному: «Я назву Вам кілька цифр. Слухайте уважно і намагайтеся запам'ятати їх якнайбільше. Після закінчення диктування за моєю

командою «Пишіть!» запишіть те, що запам'ятали, з тією послідовністю, з якою вони пред'являлися. Увага! Починаємо!»

Обробка результатів

У процесі обробки результатів дослідження треба встановити:

- ряди, відтворені повністю і з тією послідовністю, з якою вони показувалися дослідником. Для зручності їх позначають знаком (+);
- найбільшу довжину ряду, який досліджуваний в усіх серіях відтворив правильно;
- кількість правильно відтворених рядів, більших за той, який відтворено досліджуваним в усіх серіях;
- коефіцієнт обсягу пам'яті, який знаходять за формулою

$$P_k = A + \frac{c}{n},$$

де P_k — обсяг короткочасної пам'яті;

A — найбільша довжина ряду, правильно відтвореного досліджуваним в усіх серіях;

C — кількість правильно відтворених рядів, більших за A ; n — число серій досліду (в даному дослідженні — 4).

Аналіз результатів

Для аналізу результатів користуються такими показниками рівнів обсягу короткочасного запам'ятовування:

Шкала оцінки короткочасного запам'ятовування

Шкала оцінки короткочасного запам'ятовування	
Коефіцієнт обсягу пам'яті (ПК)	Рівень короткочасного запам'ятовування
10	дуже високий
8-9	високий
7	середній
6-5	низький
3-4	дуже низький

Аналізуючи результати дослідження, потрібно звернути увагу на крайні варіанти отриманих рівнів запам'ятовування. Запам'ятовування, яке дорівнює 10, як правило, є наслідком використання досліджуваним логічних засобів або

спеціальних прийомів мнемотехніки. В окремих випадках таке запам'ятовування є феноменальним.

Якщо отримано дуже низький рівень запам'ятовування, то вивчення особливостей пам'яті досліджуваного потрібно повторити через кілька днів. У здорової людини показник пам'яті 3–4 зумовлюється неприйняттям інструкції.

Низький і середній рівні короткочасного запам'ятовування може бути піднято завдяки систематичним тренуванням пам'яті за спеціальними програмами мнемотехніки.

Методика «Вибірковість уваги» (Тест Г.Мюнстерберга).

Тестовий матеріал

Бсонцесвтрпцоцерайонзгучновинахьегчяфактьуекзаментрочягщшгцкп
 прокуроргурсеабетеоріяемтоджебьамхокейтрійцяфцуйгахттелевізорболджщз
 хюелгцьбзошитшогхеюжипдрпцхщнзддвожсприйняттяйцукендшизхьвафипр
 олдблюбовабфирплосдспектаклячсинтьбюнбюерадістьвуфциеждлоррпнарод
 шалдхєіпцієрнкуифйшрепортажекжлорлафивюфьконкурсйфнячиувскапрл
 лжтмособистістьзжеьєюдщглобжінєпрілалаіієдтлжезбьтрдшжнпркивкомеді
 яшлдкуйфвідчаййфрлньячвтлджехьгфтаселабаторіяигщдщнруцтргшчтлрос
 новаієзхжьбщдеркентаврсухгвсмтпсихіатріябплмстчьйфясмтщзайєягнтзхтмв
 нриапчбюацрни

Ключ. Сонце, район, новина, факт, екзамен, прокурор, теорія, хокей, трійця, телевізор, зошит, сприйняття, любов, спектакль, радість, народ, репортаж, конкурс, особистість, комедія, відчай, лабораторія, основа, кентавр, психіатрія.

Програма розвитку когнітивних процесів для школярів

Заняття 1: Введення в програму та оцінка початкового рівня

Мета: Ознайомлення учнів з цілями і завданнями програми, визначення початкового рівня когнітивних процесів.

Час: 1 година

1. Оцінка початкового рівня когнітивних процесів (30 хв)

— Проведення діагностичних тестів для оцінки рівня пам'яті, уваги та критичного мислення учнів. Тести можуть включати завдання на запам'ятовування списків слів, вправи на зосередженість уваги, а також задачі на логічне мислення та аналіз ситуацій.

2. Ознайомлення з програмою (30 хв)

— Пояснення учням мети та завдань програми, а також важливості розвитку когнітивних навичок для успішного навчання, зокрема на уроках історії. Використання інтерактивних методів навчання для залучення учнів до обговорення та визначення їхніх очікувань від програми.

Заняття 2: Розвиток концентрації та уваги

Мета: Поліпшення концентрації та вибіркової уваги учнів через групові ігри та вправи.

Час: 1 година 15 хвилин

1. Групова гра «Слідкуй за змінами» (30 хв)

— Учасники гри повинні уважно слідкувати за серією зображень або карток, на яких відбуваються незначні зміни. Після цього учні повинні описати, що саме змінилося. Завдання сприяє розвитку уважності та концентрації.

2. Вправа «Запам'ятай і повтори» (30 хв)

— Учням показують серію зображень або слів на декілька секунд, а потім вони повинні відтворити те, що вони запам'ятали. Це завдання сприяє розвитку пам'яті та концентрації уваги.

3. Обговорення результатів (15 хв)

- Аналіз успіхів учнів, обговорення труднощів і досягнень під час виконання вправ. Учні отримують зворотний зв'язок і рекомендації щодо покращення уваги.

Заняття 3: Розвиток критичного мислення через аналіз історичних подій

Мета: Розвиток критичного мислення та аналітичних навичок через аналіз історичних подій.

Час: 1 година

1. Аналіз історичної події (60 хв)

- Учням пропонується історична подія для аналізу (наприклад, війна або важливий соціально-політичний момент). Завдання полягає у визначенні причин і наслідків цієї події, а також у формулюванні власного аналізу ситуації на основі доступних даних.
- Обговорення різних точок зору на подію та вправи, спрямовані на формулювання аргументів та контраргументів.

Заняття 4: Покращення пам'яті через мнемотехніки

Мета: Покращення пам'яті та когнітивної гнучкості за допомогою мнемотехнік.

Час: 1 година

1. Гра «Мнемонічні картки» (30 хв)

- Використовуються картки з певними словами, які учні повинні запам'ятати. Потім учні мають знайти відповідні пари карток, застосовуючи мнемотехнічні прийоми (наприклад, асоціації, рими).

2. Складання хронологічних карт (30 хв)

- Учням дається набір історичних подій, і вони повинні скласти хронологічний порядок, що допоможе покращити їхню здатність до запам'ятовування послідовностей подій.

Заняття 5: Формування навичок саморегуляції та мотивації

Мета: Розвиток навичок саморегуляції та мотивації через майстер-клас і тренінг.

Час: 1 година 30 хвилин

1. Майстер-клас з саморегуляції (60 хв)

— Учням будуть надані техніки для управління стресом, емоціями та концентрацією. Вони вивчатимуть різні методи, такі як глибоке дихання, медитація та управління емоціями під час навчання.

2. Розробка індивідуальних планів навчання (30 хв)

— Учні розробляють свої індивідуальні плани навчання, ставлять реалістичні цілі та визначають кроки для їх досягнення. Це допомагає в розвитку саморегуляції та мотивації до навчання.